

Jaakko Harkko, Riitta Haverinen ja Juha Koivisto

Alustava kirjallisuuskatsaus osallistavan arvioinnin vaikutuksista sosiaalityössä

5/2005

Julkaisua saatavissa pdf-tiedostona osoitteesta:
www.stakes.fi/finsoc/julkaisut/sarjat

© Tekijät ja Stakes 2005

TIIVISTELMÄ

Jaakko Harkko, Riitta Haverinen ja Juha Koivisto: *Alustava kirjallisuuskatsaus osallistavan arvioinnin vaikutuksista sosiaalialalla. Stakes. FinSoc Työpapereita 5/2005. Helsinki 2005. ISBN 951-33-1828-1. ISSN 1455-9064.*

Tässä tiiviissä kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan sellaisia sosiaalialan palvelutoiminnan itsearviointeja, jossa palvelun tuottaja arvioi systemaattisesti omaa työskentelyään, toimintaansa tai palvelukäytäntöjään. Itsearviointi on organisaatioiden laadunhallinnan menetelmä, jossa toimintaprosesseja pyritään kehittämään työntekijöiden ja organisaation oman toiminnan systemaattisen ja kriittisen tarkastelun avulla. Tällaista itsearviointia kutsutaan myös osallistavaksi tai valtaistavaksi arvioinniksi.

Katsauksen tehtävänä oli selvittää, mitä tiedetään itsearviointimenetelmien tai osallistavan arvioinnin vaikutuksista sosiaalialalla. Asiaa tutkittiin hakemalla, kokoamalla ja syntetisoimalla itsearviointimenetelmien soveltamisen tai osallistavan arvioinnin vaikutuksia käsitteleviä tutkimuksia. Ennalta asetettujen kriteereiden pohjalta katsaukseen valikoitui kymmenen sellaista tutkimusta, joissa vaikutuksia raportoitiin.

Tarkastellut kymmenen tutkimusta ovat hyvin heterogeenisiä tavoitteiden, arvioitavien kohteiden ja interventioiden, kohdeasiakasryhmien ja tutkimusasetelmien ja -metodologian osalta. Myös siltä kannalta, missä määrin osalliset osallistuivat arvioinnin toteuttamiseen, tutkimukset olivat hyvin moninaisia. Osallisiksi tutkimuksissa määriteltiin ainakin hallinnollinen taso, työntekijät, työntekijöiden vertaisorganisaatiot, asiakkaat, arvioijat ja tutkimusavustajat.

Osallistavan arvioinnin vaikutukset jäsenyivät kolmeen luokkaan: työntekijöiden kehittyminen, verkostojen syntyminen ja toiminnan läpinäkyvyys.

Työntekijöiden kehittymisen osalta yksi keskeisimmistä arviointiprosessiin osallistumisen hyödyistä oli arviointilogiikan sisäistämisen myötä syntyvä kyky asiakastyön ja organisaation toiminnan kehittämiseen. Arviointiprosessiin osallistuminen oli mm. lisännyt tietoutta interventioprosessista, jolloin osallistuminen oli parantanut osallisten kykyä toiminnan suunnitteluun ja suorittamiseen. Verkostojen syntyminen osalta osallistava arviointiprosessi oli edistänyt toimijoiden vuorovaikutusta ja kontakteja eri tahojen kanssa. Yleisin verkostoitumisen muoto oli horisontaalinen verkostoituminen samantyyppisten organisaatioiden kanssa, jolloin verkostot palvelivat hyvien sekä arviointiin että koulutukseen liittyvien käytäntöjen siirtymistä ohjelmasta toiseen. Toiminnan läpinäkyvyyden osalta arviointiprosessin tuottamana hyötynä ilmeni toiminnan kannalta relevantin kontekstisidonnaisen tiedon hankkiminen organisaation toiminnasta ja toiminnan vaikuttavuudesta sekä tämän tiedon pohjalta nousseet toiminnan kehittämistavoitteet.

Osallistavan arvioinnin ongelmat paikantuivat arviointiprosessissa käytettyihin resursseihin ja käytettävään aikaan, organisaation toiminnassa tapahtuneisiin muutoksiin ja jännitteisiin sekä osallistamisprosessiin.

Keskeinen osallistavan arvioinnin ongelma-alue oli arviointiin käytettävä aika. Itse arvioinnin ja tulosten raportoinnin lisäksi arviointilogiikkaan ja -menetelmiin perehtyminen koettiin aikaa vieväksi. Useassa tutkimuksessa nousi esiin ongelmia organisaatioon ja arvioinnin resursseihin liittyvissä tekijöissä. Tällaisia olivat mm. organisaation vakauden puute, mikä näkyi esimerkiksi henkilökunnan vaihtuvuutena, ja organisaatioiden erilaiset asemat rahoituksen ja institutionaalisten suhteiden osalta. Pienillä organisaatioilla, joilla toiminnan rahoitus oli epävakaata, oli suurempi tarve saada arviointitutkimuksesta ulkoapäin tulevaa legitimointia toiminnalleen ja siten aito osallistava prosessi jäi saavuttamatta. Osallistamisprosessin osalta oli ollut ongelmia tilanteissa, joissa alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen arvioijat ajautuvat suoraan arvioinnin tekemiseen, kun tavoitteena oli työntekijävetoinen prosessi tai kun tavoitteena oli osallistaa asiakkaat mukaan. Muina osallistamisen ongelmina oli esimerkiksi se, että työntekijät katsoivat, ettei toiminnan arviointi kuulu heidän tehtäviinsä, tai että toimistoille oli vaikeaa hyväksyä kvantitatiivinen työote.

Katsauksen analyysin tulosta voidaan pitää kymmenestä analysoidusta tutkimuksesta saatavana näytteenä. Osallistavaa arviointia harrastetaan tätä nykyä enenevässä määrin, joten 10 tutkimusta on tältä kannalta hyvin pieni määrä. Saaduista tuloksista ei voida tehdä laajempia yleistyksiä. Löytyneiden tutkimusten määrä tuo esille osallistavien itsearviointimenetelmien tutkimuksen tarpeen ja erityisesti sellaisen tutkimuksen tarpeen, jossa sovellettujen itsearviointimenetelmien prosessin kuvauksen rinnalla tutkitaan ja pohditaan sovellettujen menetelmien tarkoitettuja ja ei tarkoitettuja vaikutuksia, hyötyjä ja sivuvaikutuksia.

Asiasanat: Itsearviointi, osallistava arviointi, vaikutukset

SAMMANDRAG

Jaakko Harkko, Riitta Haverinen, Juha Koivisto. Alustava kirjallisuuskatsaus osallistavans arviointin vaikutuksista sosiaalityössä. [Litteraturoversikt över effekterna av deltagarorienterade självvärderingsmetoder på det sociala området]. Stakes, FinSoc Työpapereita 5/2005. Helsinki 2005. ISBN 951-33-1828-1. ISSN 1455-9064.

I denna kompakta litteraturoversikt granskas sådan självvärdering inom serviceverksamhet på det sociala området där serviceleverantören systematiskt utvärderar sitt arbete, sin verksamhet eller sin servicepraxis. Självvärdering är en kvalitetsledningsmetod som tillämpas i organisationer. Målet är att utveckla verksamhetsprocesserna genom att arbetstagarna och organisationen systematiskt och kritiskt granskar sin verksamhet. Självvärdering av denna typ brukar också kallas deltagarorienterad eller empowerment utvärdering.

Syftet med översikten var att utreda vad man känner till om effekterna av självvärderingsmetoderna eller den deltagarorienterade utvärderingen på det sociala området. Frågan undersöktes genom att söka, sammanställa och syntetisera studier om effekterna av deltagarorienterad utvärdering eller tillämpning av självvärderingsmetoder. Med hjälp av på förhand fastställda kriterier valde man ut tio sådana studier, i vilka effekterna rapporteras.

De tio studier som granskades är mycket heterogena när det gäller mål, föremål för utvärderingen, interventioner, klientgrupper, forskningsdesign och forskningsmetodik. Även i fråga om i vilken utsträckning de medverkande deltog i genomförandet av utvärderingen var studierna mycket olika. Som delaktiga i studierna definierades åtminstone den administrativa nivån, arbetstagarna, organisationer med nära anknytning till arbetstagarna, klienter, utvärderare och forskningsbiträden.

Effekterna av deltagarorienterad utvärdering delades in i tre grupper: arbetstagarnas utveckling, nätverksbildning samt verksamhetens öppenhet.

När det gällde arbetstagarnas utveckling, var den största nyttan av deras deltagande i utvärderingen bl.a. att de efter att ha lärt sig förstå utvärderingslogiken fick förmåga att utveckla klientarbetet och organisationens verksamhet. Att delta i utvärderingen ökade bl.a. kunskaperna om interventionen. Med andra ord förbättrade deltagandet deltagarnas förmåga att planera och genomföra verksamheten. I fråga om bildningen av nätverk främjade den deltagarorienterade utvärderingen dels växelverkan mellan aktörerna, dels deras kontakter med olika parter. Det vanligaste sättet att bilda nätverk var horisontell nätverksbildning med organisationer av samma typ, vilket resulterade i att god praxis inom både utvärdering och utbildning spreds från program till program. När det gällde verksamhetens öppenhet, bidrog utvärderingen till framtagande av relevant kontextbunden information om organisationens verksamhet, verksamhetseffekten och utvecklingsmålen för verksamheten, som uppställdes på grundval av informationen.

Man upptäckte att problemen vid deltagarorienterad utvärdering hängde samman med de resurser och den tid som använts på utvärderingen, med ändringarna och spänningarna i organisationens verksamhet samt med delaktighetsprocessen.

Ett centralt problemområde inom deltagarorienterad utvärdering var den tid som utvärderingen tog i anspråk. Utöver själva utvärderingen och rapporteringen av resultaten ansågs det att det tog lång tid att sätta sig in i logiken och metoderna för utvärderingen. I flera studier lyftes det fram problem med faktorer i anslutning till organisationen och till resurserna för utvärdering. Exempel på sådana är bl.a. avsaknad av stabilitet inom organisationen, vilket syntes bl.a. som stor personalomsättning, samt organisationernas olika ställningar avseende finansiering och institutionella förbindelser. Små organisationer, vars finansiering av verksamheten var osäker, hade ett större behov av att få extern legitimation för sin verksamhet genom utvärderingen. Därför klarade de inte av att skapa en äkta delaktighetsprocess. I fråga om delaktighetsprocessen uppstod det problem i situationer där utvärderarna avvek från den ursprungliga planen och direkt började utvärdera, när målet var en arbetstagardriven process eller att aktivera klienterna att delta. Andra delaktighetsproblem var till exempel att arbetstagarna ansåg att utvärdering av verksamheten inte hörde till deras uppgifter, eller att det var svårt för byråerna att godkänna ett kvantitativt arbetssätt.

Analysresultatet från översikten kan ses som prov på tio analyserade studier. Nuförtiden tillämpas deltagarorienterad utvärdering i allt större utsträckning. Därför är tio studier ett mycket litet antal. Det är omöjligt att dra några mer allmängiltiga slutsatser av resultaten. Det antal studier som hittades lyfter fram behovet av forskning i deltagarorienterade självvärderingsmetoder, särskilt av sådan forskning där man parallellt med processbeskrivningen av tillämpade självvärderingsmetoder undersöker och överväger planerade och icke planerade effekter, fördelar och sidoeffekter av de tillämpade metoderna.

Nyckelord: effekter, deltagarorienterad utvärdering, självvärdering

ABSTRACT

Jaakko Harkko, Riitta Haverinen and Juha Koivisto. Alustava kirjallisuuskatsaus osallistavan arvioinnin vaikutuksista sosiaalityössä. [A literature review of the effects of participatory self-evaluation methods in the social sector.] National Research and Development Centre for Welfare and Health (STAKES), FinSoc Working Papers 5/2005. Helsinki 2005. ISBN 951-33-1828-1. ISSN 1455-9064.

This concise literature review analyses self-evaluation in social sector service provision where service providers systematically evaluate their own work, activities and service practices. Self-evaluation is an organisational quality management method aimed at developing operational processes through a systematic and critical analysis of employee and organisation activities. This type of self-evaluation is also called participatory or empowering evaluation.

The review was aimed at finding out what is known about the effects of self-evaluation methods or participatory evaluation in the social sector. This was done by searching for, collecting and synthesising studies concerning the effects of the application of self-evaluation or participatory evaluation methods. Using preset criteria, ten studies reporting such effects were included in the review.

The ten studies under analysis were very heterogeneous in their aims, evaluation objects, interventions, targeted client groups, and research designs and methodology. They also greatly differed with regard to the extent to which participants were involved in the implementation of the evaluation. In the studies, evaluation participants were defined to include at least the administrative level, employees, peer organisations of employees, clients, evaluators and research assistants.

The effects of participatory evaluation fell into three categories: employee development, networking and operational transparency.

With regard to employee development, one of the greatest benefits of participating in the evaluation process was being able to grasp the logic of evaluation and the resultant ability to develop client work and organisational activities. Among other things, participation in the evaluation process increased awareness of the intervention process, thus improving the participants' ability to plan and implement activities. With regard to networking, the process of participatory evaluation enhanced interaction and increased contacts between employees and various other actors. The most common type of networking was horizontal networking with similar organisations. Such networks promoted the transmission of good educational and evaluative practices from one programme to another. Furthermore, the evaluation process promoted operational transparency by providing contextual, operationally relevant information on the functioning of the organisation and the outcomes of activities. This information was used to specify targets for the development of activities.

The problems of participatory evaluation centred on the resources and time available for evaluation, changes and constraints in organisational activities and the participatory process.

The key problem area was the time available for evaluation. Not only the evaluation itself and the reporting of results but also familiarisation with the evaluation logic and methods were regarded as time consuming. Many studies revealed problems related to the organisation and to evaluation resources. Such problems included a lack of organisational stability, manifested in the high staff turnover, for instance, and differences in the position of the organisations in terms of financing and institutional relations. Small organisations with an unstable financial basis of activities had a greater need to use evaluation research to obtain external legitimisation for their activities, so that no genuine participatory process was actually achieved. The problems of the participatory process, in turn, were associated with situations where the evaluators had deviated from original plans, ending up implementing the evaluation directly although the intention had been to aim at an employee-driven process or to include clients in the process. Other problems included the fact that the employees considered that the evaluation of activities was not part of their work duties or that it was difficult for the offices to adopt a quantitative approach.

The outcome of the review analysis can be regarded as a sample of the ten studies under analysis. As participatory evaluation is becoming increasingly common, ten is a very low number of studies. The results cannot be more widely generalised. The high number of studies that we found highlights the need for further research on participatory self-evaluation methods and particularly the need for research that not only describes the process of self-evaluation methods but also analyses and ponders on the intended and unintentional effects, benefits and side effects of the methods.

Keywords: self-evaluation, participatory evaluation, effects

SISÄLLYS

SAATTEEKSI	11
1 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TAVOITTEET	13
1.1 Katsauksen tausta	13
1.2 Tutkimustehtävä	13
1.3 Hakusanat, hakustrategiat ja tietokannat	14
1.4 Tutkimusten mukaanottoa ja rajausta koskevat kriteerit	18
2 AINEISTON ANALYYSI	19
2.1 Kohdeinterventiot ja tutkimusasetelmat	19
2.3 Osalliset ja arviointiprosessi	21
2.4 Osallistavan arvioinnin vaikutuksia	23
2.4.1 Työntekijöiden kehittyminen	23
2.4.2 Verkostojen syntyminen	24
2.4.3 Toiminnan läpinäkyvyys	24
2.5 Osallistavan arvioinnin ongelmat	25
2.5.1 Arviointiprosessi	25
2.5.2 Organisaatio	26
2.5.3 Osallisuus	27
3 TULOSTEN KOONTA	29
4 POHDINTA	31
LÄHDELUETTELO	33
LIITE 1. Tutkimusten analyysi	35
LIITE 2. Alkuperäistutkimuksista tehdyt tiivistelmät	41

TAULUKOT

Taulukko 1. Itsearviointihaut	16
Taulukko 2. Osallistava arviointitutkimus	17
Taulukko 3. Arvioitujen interventioiden asiakasryhmät	19
Taulukko 4. Arvioinnin kohteet	19
Taulukko 5. Arvioinnin tavoite	21
Taulukko 6. Osallistavan arvioinnin ongelmien paikannus	25

SAATTEEKSI

Kiinnostus organisaatioiden kehittämiseen erilaisia osallisuutta korostavia itsearviointimenetelmiä hyödyntäen on lisääntymässä. Osallistaviin itsearviointimenetelmiin kohdistuu runsaasti odotuksia ja toiveita siltä osin, että ne tuottaisivat sitoutumista ja nopeuttaisivat prosessia, kun tulokset voidaan saada välittömästi hyödyttämään oman toiminnan kehittämistä. Tieto näiden menetelmien käytöstä ja niiden vaikutuksista organisaatioiden toimintaan on toistaiseksi kuitenkin hajanaista ja pirstaleista. Halusimme tutkia aihetta tarkemmin tuottamalla systemaattisen kirjallisuuskatsauksen, joka keskittyy sosiaalialalla tehtyyn, itsearviointimenetelmien soveltamista koskevaan tutkimukseen. Määrittelimme itsearvioinnin tarkoittavan sellaisia organisaatioiden laadunhallinnan menetelmiä, joilla palvelun tuottaja arvioi systemaattisesti omaa työskentelyään, toimintaansa ja palvelukäytäntöjään sekä pyrkii kehittämään toimintatapoja, jotka johtavat tavoiteltuihin tuloksiin.

Jo alustavissa kirjallisuushauissa kävi selväksi, että itsearviointimenetelmiä ei ole tutkittu kokeellisten tai kvasikokeellisten tutkimusasetelmien avulla. Sen sijaan löytyi runsaasti laadullista tutkimusta, jossa kuvattiin erilaisia organisaatioiden itsearvioinnin menetelmiä ja prosesseja. Sovellettujen osallistavien itsearviointimenetelmien vaikutuksista löytyi vähemmän tutkimustietoa.

Käytettyjen käsitteiden ongelmat ja hakukoneiden rajoitukset yhdistelmähakusanamuotoiluissa tulivat heti esille. Odotimme löytävämme tutkittua tietoa aiheesta monipuolisesti eri maista. Osoittautui, että mukaan ottamisen kriteerit täyttäviä tutkimuksia oli tehty eniten USA:ssa ja jossain määrin Kanadassa. Suomalaista tutkimusta osallistavien itsearviointimenetelmien vaikutuksista ei hakumme tuottanut.

Jotta laadulliseen tutkimukseen perustuvan systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekeminen haasteineen tulisi näkyväksi, olemme tiiviisti kuvanneet yhtäältä hakusanojen kiteyttämisen sekä toisaalta analyysin ja tulokset kymmenen sellaisen tutkimuksen pohjalta, jotka täyttivät asettamamme mukaanottokriteerit. Koska eri tutkimusten osallistavan itsearvioinnin käsitteet, toteuttaminen, osallistamisen prosessin yksityiskohdat, ja koko prosessin raportointi vaihtelivat, tuloksia voidaan pitää lähinnä alustavina.

Tässä systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa näkyvät laadullisen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekemisen keskeiset vaiheet, prosessi, tulokset, mutta myös haasteet ja ongelmat. Prosessin tuloksena haluamme nostaa esille organisaatioiden itsearvioinnin vaikutuksiin kohdentuvan tutkimuksen tarpeen.

Tutkimusavustaja Jaakko Harkko vastasi ohjauksen mukaisesti tutkimusten hausta ja analyysistä. Tutkimusryhmä vastaa yhdessä raportin koostamisesta.

Helsingissä 21.11.2005

Jaakko Harkko

Riitta Haverinen

Juha Koivisto

1 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TAVOITTEET

1.1 Katsauksen tausta

Tässä tiiviissä kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan sellaisia sosiaalialan palvelutoiminnan itsearviointeja, jossa palvelun tuottaja arvioi systemaattisesti omaa työskentelyään, toimintaansa tai palvelukäytäntöjään. Itsearviointi on organisaatioiden laadunhallinnan menetelmä, jossa toimintaprosesseja pyritään kehittämään työntekijöiden ja organisaation oman toiminnan systemaattisen ja kriittisen tarkastelun avulla. Itsearvioinnin tarkoituksena on auttaa organisaatiota ja sen työntekijöitä määrittelemään toimintatapoja, jotka johtavat haluttuihin ja tavoiteltuihin toiminnan tuloksiin. Tällaista itsearviointia kutsutaan myös osallistavaksi tai valtaistavaksi arvioinniksi. Itsearviointimenetelmien hyödyntäminen on tullut osaksi yhteisöjen strategista kehittämistä.

Erilaisia yksityissektorin tulosjohtamisen paradigman mukaisia itsearviointimalleja on alettu käyttää 1990-luvulta lähtien osana julkisen sektorin tuottavuuden nostamisstrategioita (esim. Kuusela 2004). Ajattelussa yhdistyvät toisaalta arviointimenetelmien käyttö reflektiivisesti organisaation toimintatapojen sisäisessä kehittämisessä ja toisaalta "tilivelvollisuuden" vaatimus: uusien ammattilaisten tulee kyetä esittämään näyttöä ammatin ulkopuolisille sidosryhmille toiminnan tehokkuuden kehittymisestä (Sommerfeld 2005.) Mittareiden ja standardien luominen toiminnan tehokkuuden kuvaajiksi on korostunut.

Julkisorganisaatioiden työn ja työprosessien kehittämisen lähtökohta on usein kuitenkin moniulotteisempi ja monianeksisempi kuin yritysmaailmassa. Julkisella sektorilla organisaatioiden tulee etsiä tasapaino toiminnan päämäärien ja poliittisten tavoitteenasettajien väliltä ja huomioida toiminnan rajalliset taloudelliset resurssit sekä toiminnan sisältö, kuten sosiaalityön ja -palveluiden erityisyys.

Itsearviointi nähdään sosiaalialan organisaatioiden sisäisen kehittämisen muotona. Itsearviointimallien lupaus liittyy mahdollisuuteen löytää uusia toimintatapoja ja prosesseja yhteisön kehittämiseksi sekä tehdä näkyväksi aiemmin näkymätöntä. Mallien sovellusten lähtökohtana on, että asioiden tietoisuuden käsittelyn kautta voidaan auttaa ihmisiä ja yhteisöjä auttamaan ja kehittämään omaa toimintaansa.

1.2 Tutkimustehtävä

Tämän katsauksen tehtävänä on selvittää, mitä tiedetään itsearviointimenetelmien vaikutuksista sosiaalialalla. Vastauksia haetaan kokoamalla ja syntetisoimalla itsearviointimenetelmien soveltamisen vaikutuksia koskevaa tietoa sosiaalityön ja -palveluiden alueella ennalta asetettujen kriteereiden pohjalta.

Vaikutukset voivat olla hyvin moninaisia. Ne voivat olla itsearviointimenetelmien soveltamisen aikana sivutuotteena syntyviä ei-aiottuja hyötyjä tai haittoja, tavoiteltuja muunnoksia ja uudistuksia toimintatavoissa ja palveluissa sekä edelleen näiden vaikutuksia palveluja saavissa asiakkaissa. Koska tämän katsauksen tarkastelualue on avara, on tarkasteltavien arviointitutkimusten joukko myöskin varsin kirjava. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimusten kohderyhmät, tehtävänasettelut ja tavoitteet voivat olla varsin erilaisia.

1.3 Hakusanat, hakustrategiat ja tietokannat

Katsauksen alaa tarkentaessamme havaitsimme, että itsearvioinnin välineitä on kuvattu runsaasti. Erilaisia itsearvioinnin menetelmiä on monipuolisesti tarjolla (esim. SFS ISO 9001, EFQM Euroopan laatupalkintomalli, BSC, CAF, King's Fund palvelujärjestelmä, ITE-järjestelmä). Itsearviointimenetelmien pelkät kuvaukset jätettiin kuitenkin tämän katsauksen tarkastelun ulkopuolelle, koska niissä ei raportoida mallien soveltamisen vaikutuksista. Sen sijaan kuvataan malleja ja niiden osatekijöitä.

Kirjallisuushaku tehtiin kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa haettiin kirjallisuutta sanan itsearviointi avulla. Haut on kuvattu Taulukossa 1. Haku sanalla itsearviointi ilman lisäkriteereitä tuotti 6007 hakuosumaa. Määrä oli liian suuri kaikkien artikkeleiden läpikäymiseksi. Itsearviointi -sanalla erilaisin rajauksin tehdyssä haussa tuli esiin yhteensä 950 artikkelin otsikot ja tiivistelmät. Haku tuotti hyvin heterogeenisen aineiston ja haun tulokset vaihtelivat. Haku tuotti runsaasti hakuosumia, joissa sanaa itsearviointi käytettiin tämän tutkimuskatsauksen kannalta hyvinkin laajasti, esimerkiksi kasvatus- ja käyttäytymistieteissä ja ihmisoikeuskysymyksissä. Kun itsearviointimenetelmien soveltamista koskevissa artikkeleissa myös tutkimusasetelmat vaihtelivat, hakusanayhdistelmä määriteltiin uudelleen.

Ensimmäinen yhdistelmäohjelma käsitti suomenkieliset hakusanat (vaikuttavuus or vaikutus) - (sosiaaliala or sosiaalityö or sosiaalihuolto) ja englanninkieliset hakusanat (self-assessment or self-evaluation) - (social work or social care). Toinen yhdistelmäohjelma käsitti suomenkieliset hakusanat (itsearviointi or arviointi) - (vaikuttavuus or vaikutus) - (sosiaaliala or sosiaalityö or sosiaalihuolto) ja englanninkieliset hakusanat (self-assessment or self-evaluation) - (output or outcome or impact or process) - (social work or social care).

Hakujen edetessä ilmeni, että itsearviointi -sanaa on käytetty paljon organisaatioiden strategista kehittämistä palvelevia itsearvioinnin muotoja kuvattaessa. Tällaiset pelkät kuvaukset jätettiin tämän katsauksen ulkopuolelle. Haussa käytettiin lisäksi erilaisia hakukoneiden mahdollistamia sanakatsauksia ja rajauskriteereitä. Minkään yksittäinen kombinaation tulokset eivät poikenneet edellä kuvatuista hakutuloksista, varsinkaan kun monimuotoisten hakusanayhdistelmien käyttöä esti hakukoneiden rakenteelliset tekijät. Hakujen rakenteet eivät aina mahdollistaneet riittävän monen hakusanan yhdistelmää, vaikka yhdistelmän oletettiin tuottavan kysymyksen kannalta keskeistä aineistoa. Hakukenttien ja monitermistien hakusanojen katkaisemiseen liittyvät ongelmat ja rajoitukset tulivat selvästi esille.

Tutkimushaut tehtiin seuraaviin tietokantoihin:

Ebscohost: Elektronisten lehtien selaus ja hakupalvelu humanistisilta ja yhteiskuntatieteellisiltä aloilta.

Emerald: Kokolehtitietokanta. Aihealueina liiketalous, hallinto ja johtaminen, laatu, informaatiotutkimus ja tekniikka. Mukana mm. useita kokoteksti-lehtiä liittyen terveys- ja hyvinvointipalvelujen johtamiseen ja laatuun.

ScienceDirect: Elsevier -kustantajan elektronisten lehtien selaus- ja hakupalvelu sisältää yli 1800 "peer review" kokotekstilehteä.

CSA-tietokannat: Sisältää tietokannat ASSIA, ERIC, Social Services Abstracts, Sociological Abstracts.

ARTO: Kotimainen lehtiartikkelitietokanta.

FENNICA: Suomessa julkaistun kirjallisuuden hakemisto, Suomen kansallisbibliografia.

LINDA: Suomen yliopistokirjastojen yhteistietokanta.

Leo: Työsuojelukirjallisuuden viitetietoja lehtiartikkeleihin.

Selma: Suomen eduskunnan kokoelmätietokanta.

StakesLib: STAKESin kokoelmätietokanta.

Katsauksen aineistohaut rajoitettiin vertaisarvioituihin tieteellisiin julkaisuihin. Mikäli tietokanta mahdollisti, haku rajoitettiin lisäksi vain sosiaalitieteellisiin julkaisuihin. Lisäksi käytiin läpi suomalaisten yliopistojen valtio-, yhteiskunta- ja hallintotieteellisten tiedekuntien, sekä kauppatieteellisten tiedekuntien "organisaatiot ja johtaminen" -käsitteen alle menevien laitosten väitöskirjatutkimukset.

Taulukko 1. Itsearviointihaut

Hakusanat: (itsearviointi) ja (self-evaluation or self-assessment)				
(Hakutyypit = Haun kohdistaminen joko kaikkiin sanoihin (K), asiasanoihin (A) tai otsikkoon (O).)				
Hakunumero	Tietokanta	Hakutyypit	Osumat (N)	Relevantit (N)
1.	Ebscohost	K	1792	?
2.	Ebscohost	A	674	?
3.	Ebscohost	O	375	?
4.	Emerald	K	79	0
5.	ScienceDirect	K	2108	?
6.	ScienceDirect	A	29	0
7.	ScienceDirect	O	0	0
8.	CSA	K	2028	?
9.	CSA	A	655	?
10.	CSA	O	225	1
11.	ARTO	K	2245	?
12.	FENNICA	K	2097	?
13.	LINDA	K	1008	?
14.	Leo	K	9	0
15.	Selma	K	19	0
16.	StakesLib	K	0	0
Hakusanat: (vaikuttavuus or vaikutus) - (sosiaaliala or sosiaalityö or sosiaalihuolto) ja (self-assessment or self-evaluation) - (social work or social care)				
Hakunumero	Tietokanta	Hakutyypit	Osumat (N)	Relevantit (N)
17.	Ebscohost	K	47	1
18.	Emerald	K	44	0
19.	ScienceDirect	K	2	1
20.	CSA	K	142	1
21.	ARTO	K	33	2
22.	FENNICA	K	75	1
23.	LINDA	K	180	2
24.	Leo	K	0	0
25.	Selma	K	23	1
26.	StakesLib	K	0	0
Hakusanat: (itsearviointi or arviointi) - (vaikuttavuus or vaikutus) - (sosiaaliala or sosiaalityö or sosiaalihuolto) ja (self-assessment or self-evaluation) - (output or outcome or impact or process) - (social work or social care)				
Hakunumero	Tietokanta	Hakutyypit	Osumat (N)	Relevantit (N)
27.	Ebscohost	K	17	1
28.	Emerald	K	0	0
29.	ScienceDirect	K	Ei mahd.	käyttää
30.	CSA	K	21	0
31.	ARTO	K	10	0
32.	FENNICA	K	14	0
33.	LINDA	K	24	0
34.	Leo	K	Ei mahd.	käyttää
35.	Selma	K	5	0
36.	StakesLib	K	0	0

Kun itsearviointiin keskittynyt haku ei tuottanut relevantteja tuloksia, rajattiin haku toisessa vaiheessa osallistavaan arviointitutkimukseen. Haku on kuvattu taulukossa 2. Hakusanayhdistelmät olivat seuraavat:

suomenkieliset hakusanat

(yhteistoiminnallinen arviointi or osallisarviointi or osallistava arviointi or voimavaraistava arviointi or valtaistava arviointi)

englanninkieliset hakusanat

(participatory evaluation or collaborative evaluation or empowerment evaluation)

Taulukko 2. Osallistava arviointitutkimus

Hakusanat: (yhteistoiminnallinen arviointi or osallisarviointi or osallistava arviointi or voimavaraistava arviointi or valtaistava arviointi) ja (participatory evaluation or collaborative evaluation or empowerment evaluation) (K = Haun kohdistaminen kaikkiin sanoihin)				
Hakunumero	Tietokanta	Hakutyyppi	Osumat (N)	Relevantit (N)
37.	Ebscohost	K	113	19
38.	ScienceDirect	K	271	19
39.	CSA	K	151	19
40.	Emerald	K	1	0
41.	ARTO	K	2	0
42.	FENNICA	K	4	0
43.	LINDA	K	8	0
44.	Leo	K	0	0
45.	Selma	K	0	0
46.	StakesLib	K	1	0

Tässä vaiheessa otettiin myös yhteyttä professori David Fettermaniin Stanfordin yliopistossa. Häneltä tiedusteltiin osallistavan arvioinnin (empowerment evaluation) vaikutuksia koskevaa tutkimusta ja viitteeksi saatiin hänen julkaisunsa Foundations of Empowerment Evaluation. Julkaisun lähempi tarkastelu osoitti, että osallistavan arvioinnin hyödyistä ja vaikutuksista oli raportoitu hyvin vähän.

Osallistavaan arviointitutkimukseen keskittynyt kirjallisuushaku tuotti yhteensä 550 otsikkoa ja abstraktia. Tällä tavoin alustavaan tarkasteluun saatiin 28 viitettä, joista abstraktien analyysin pohjalta luettavaksi otettiin 19 artikkelia. Näistä 10 artikkelia täytti hakurajauksen kriteerit. Poisrajatuista artikkeleista yksi ei käsitellyt arviointiprosessia, neljässä artikkelissa arviointiprosessin ja -tulosten kuvaus ei vastannut laadullisesti rajauskriteereitä ja kolme artikkelia ei käsitellyt arviointiprosessia sosiaalialan näkökulmasta. Yksi artikkeli ei saapunut ajoissa, jotta se olisi voitu ottaa mukaan katsaukseen.

Kummassakin kirjallisuushaun vaiheessa kävi ilmi, että suurin osa artikkeleista käsiteli itsearviointia teoreettisesta näkökulmasta joko käsitteellisesti tai esittelemällä erilaisia malleja ilman viittauksia mallien empiirisiin sovelluksiin tai todelliseen käyttöön. Tällaiset artikkelit rajattiin analyysin ulkopuolelle. Lisäksi jouduttiin rajaamaan pois artikkeleita, jossa keskityttiin yk-

sistään esimerkiksi arviointiprosessiin ilman viittausta tuloksiin, vaikuttavuuteen tai hyötyihin.

1.4 Tutkimusten mukaanottoa ja rajausta koskevat kriteerit

Kirjallisuushaun kohteena olivat sosiaalityötä ja -palveluita käsittelevät suomen-, englannin- ja ruotsinkieliset tieteelliset arviointi- ja tutkimusraportit sekä artikkelit vuosilta 1995-4/2005. Aikarajaus tehtiin sen varassa, että osallistavan arvioinnin menetelmiä on voimallisemmin kehitetty vasta viimeisen vuosikymmenen aikana. Myös katsauksen tekoon varattu aika asetti omat rajoituksensa työn laajuudelle.

Sosiaalityö ja -palvelurajauksen taustalla oli idea, että sosiaalityön ja -palveluiden erityispiirteet ovat syy tutkia itsearviointia niiden omista lähtökohdista käsin. Opetushallituksen julkaisema kirjallisuuskatsaus Itsearviointi evaluoinnin osana (Lehtinen 1995) keskittyi enemmänkin menetelmien esittelyyn kuin niiden vaikuttavuuteen. Hankkeeseen käytettävän ajan huomioiden 10 vuoden haku tuntui perustellulta.

Katsaukseen mukaan otettavien tutkimusten tuli täyttää seuraavat kriteerit:

- tutkimus täyttää tieteelliset kriteerit
- tutkimus käsittelee osallistavaa arviointimenetelmää
- tutkimusasetelma on eksplikoitu
- interventio/t on kuvattu
- toimeenpanon menetelmä/tapa on kuvattu
- seuranta-aika on kerrottu
- vaikutukset/tulokset/hyödyt on kuvattu
- menetelmän toimeenpanon ja vaikutusten suhdetta on käsitelty

Ulossulkemiskriteerit olivat seuraavat:

- itsearviointimenetelmää kuvaileva tutkimus
- itsearviointimenetelmää pelkästään teoreettisesti käsittelevä tutkimus
- pro gradu -tutkielmat
- projektiraportit, elleivät ne sisällä menetelmän käytön kuvasta ja hyötyjen kuvausta
- sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden ulkopuoliset tutkimukset

Valintakriteerit täyttävät 10 tutkimusta painottuvat Pohjois-Amerikkaan, mikä luultavasti kertoo siitä, että osallistava arviointitutkimus on käsitteellisesti etabloitunut tieteelliseen keskusteluun lähinnä anglo-amerikkalaisessa perinteessä. Katsauksen valintakriteerit täyttävistä tutkimuksista kahdeksan oli tehty USA:ssa ja kaksi Kanadassa.

2 AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa käydään tiiviisti läpi katsaukseen valikoituneiden kymmenen tutkimuksen aineiston analyysi. Liitteeseen 1 on koottu aineiston analyysi systemaattisessa muodossa. Liitteeseen 2 on koottu tarkasteltavien tutkimusten tiivistelmät.

2.1 Kohdeinterventiot ja tutkimusasetelmat

Katsaukseen valituissa tutkimuksissa itsearviointien kohteina olleet toiminnot ja palvelut kohdistuivat useaan erilaiseen asiakasryhmään (Taulukko 3). Arvioitavat organisaatiot palvelivat päihteidenkäyttäjiä, HIV/AIDS-riskin alla olevia, kodittomia, yhteisöjä sekä lapsia ja perheitä. Arvioitavien kohteiden tai kokonaisuuksien laajuus vaihteli myös huomattavasti (Taulukko 4). Kohteet vaihtelivat single-case -asetelmista laajoihin ohjelma-arviointeihin. Osassa tutkimuksista arvioinnin kohteena oli ohjelma tai hanke, osassa organisaatio tai toimisto. Ohjelman laajuutta ei joissakin tutkimuksissa raportoitu tarkasti, eli tiedot siitä, kuinka montaa ja minkä kokoisia toimistoja arvioinnit käsittelivät, olivat puutteellisia.

Taulukko 3. Arvioitujen interventioiden asiakasryhmät

Päihteidenkäyttäjät	3
HIV/AIDS-uhan alla olevat	2
Kodittomat/kodittomuusuhan alla olevat	2
Lapset ja perheet	2
Muut	1

Taulukko 4. Arvioinnin kohteet

Tekijät ja julkaisuvuosi	Kohdeorganizaatio
Atkinson et al. 2005	41 hanketta
Narper et al. 2003	2 ohjelmaa
Johnson et al. 1998	1 ohjelma
Mercier 1997	10 toimistoa
Mulroy & Lauber 2004	1 palvelukeskus
Papineau & Kiely 1996	8 organisaatiota
Saxe et al. 1997	1 ohjelma
Schoes et al. 2000	3 toisistaan poikkeavaa ohjelmaa
Secret et al. 1997	1 ohjelma
Stevenson et al. 2002	13 toimistoa

Kahdessa tutkimuksessa käytettiin kvasikokeellista tutkimusasetelmaa. (Secret & Jordan & Ford 1999; Saxe et al. 1997). Muut tutkimukset olivat luonteeltaan tapaus tutkimuksia, joissa tutkimustuloksia ei raportoitu kontrolloiduksi vertailuryhmän avulla. Arvioinnin kohteet ja kohteista kerättävä tieto vaihtelivat tapauskohtaisesti tutkimuksen ja toiminnan tavoitteiden mukaisesti. Arvioinnit olivat pääsääntöisesti monimetodisia eli niissä käytettiin samanaikaisesti kyselyitä, seurantarekistereitä, haastatteluita, ulkoista havainnointia, fokusryhmiä, asiakastapaamisten nauhoituksia, sisäisten ja ulkoisten dokumenttien analyysiä, erilaisten indikaattoreiden käyttöä ja olemassa olevia seurantamittareita.

Kolmessa tutkimuksessa arvioinnin taustalla oli tilivelvollisuusnäkökulma eli hallinnollisen tason tulosevaluaatiovaatimus (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000; Johnson & Willike & Steiner 1998).

Tarkasteltavat arviointitutkimukset voidaan jakaa myös olemassa olevia mittareita kehittäviin ja täysin kontekstispesifejä mittareita kehittäviin. Tilivelvollisuusvaatimukseen saattaa liittyä standardoitujen mittareiden käyttö. Kahdessa tilivelvollisuusarvioinnissa toimintaa kehitettiin olemassa olevien mittareiden pohjalta, jolloin osallistavan arviointitutkimuksen tavoitteena oli kehittää olemassa olevia hallinnon tasolta määriteltäviä monitorointityökaluja paikallisen tason kehittämistyötä tukeviksi työkaluiksi. (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Johnson & Willike & Steiner 1998.) Yhdessä artikkelissa (Mulroy & Lauber 2004) tavoitteeksi oli asetettu tutkimuskysymysten ja tulostittareiden kehittäminen täydentämään muussa yhteydessä suoritettavaa ulkoista arviointia. Muissa artikkeleissa arvioinnin raportoitiin läheneen täysin toiminnan kehittämisestä käsin, mikä mahdollistaa räätälöidyn arvioinnin kohdentamisen.

Kolmessa arvioinnissa arviointimenetelmät oli integroitu osaksi rutiinipalvelutoimintaa (Harper et al. 2003; Johnson & Willike & Steiner 1998; Secret & Jordan & Ford 1999). Rutiinisuuden ohella tapahtuvalla tiedon keräämisellä tavoiteltiin arvioinnin suoraa yhteyttä asiakasprosessiin.

2.2 Tavoitteet

Kaikissa arvioinneissa arviointiprosessin tavoitteena oli toiminnan kehittäminen arvioinnissa saatavan tiedon avulla (Taulukko 5). Kahdeksassa artikkelissa arvioinnin tavoitteeksi määriteltiin palveluprosessien kehittäminen, viidessä tulostittareiden kehittäminen, neljässä organisaation ja työntekijöiden kehittäminen. Kahdessa arvioinnissa tavoitteena oli lisäinformaation saaminen kohdeongelmasta.

Seitsemän artikkelin arviointiprosessissa oli useita tavoitteita. Yleisimmät arvioinnin eksplikoidut tavoitteet liittyivät palveluprosessin arviointiin ja tulostittaukseen. Yhdessä nämä mainittiin tavoitteeksi neljässä arvioinnissa (Johnson & Willike & Steiner 1998; Saxe et al. 1997; Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000; Secret & Jordan & Ford 1999). Yhden arvioinnin tavoitteena oli sekä tulostittaus että lisäinformaation saaminen kohdeongelmasta (Atkinson & Wilson & Avula 2005). Yhdessä arvioinnissa tavoitteena oli palveluprosessien kehittäminen ja lisäinformaation saaminen (Harper et al. 2003). Kahdessa arvioinnissa tavoitteena oli pelkästään palveluprosessin kehittäminen (Mercier 1997; Mulroy & Lauber 2004).

Kahden artikkelin arvioinnin kohteena oli organisaation kehittäminen. Toisessa tavoitteena oli organisaatioiden arviointikapasiteetin kehittäminen ja siitä seuraava palveluprosessien kehittyminen (Stevenson et al. 2002). Toinen tavoitteli tietoa organisaation toiminnasta työntekijöiden voimavaroistamisen näkökulmasta. Arvioinnissa tutkittiin toiminnan kannalta merkityksellisiä yhteiseen uskomusjärjestelmään, mahdollisuusrakenteisiin, tukeviin resursseihin, johtajuuteen ja käytännön toimintaan liittyviä teemoja (Papineau & Kiely 1996).

Kahdessa arviointiprosessissa oli lisäksi tavoitteena arvioinnin institutionalisointi ja menettelytavan ylläpitäminen, jolloin ruohonjuuritason työntekijät on mahdollista ottaa mukaan päätöksentekoon ja suunnitteluun myös jatkossa (Secret & Jordan & Ford 1999; Harper et al. 2003).

Taulukko 5. Arvioinnin tavoite

Palveluprosessin arviointi ja kehittäminen	8
Tulosmittaus	5
Organisaation ja työntekijöiden kehittäminen	4
	2
Lisäinformaatio kohdeongelmasta	

2.3 Osalliset ja arviointiprosessi

Arviointiprosessin toteuttamisen tasapainolla voidaan tarkoittaa sitä, kuinka paljon arvioitsijat jakavat arvioinnin toteuttamisen vastuuta osallisille, ja osallistumisen syvyydellä sitä, missä määrin sidosryhmät osallistuvat arvioinnin tekniseen toteuttamiseen. Toteuttamisen tasapainosta osallisten ja evaluaattorin välillä tai osallistumisen syvyydestä ei katsaukseen valikoiduissa tutkimuksissa ole kovinkaan systemaattista raportointia prosessin eri vaiheiden osalta. Seuraavassa näitä ulottuvuuksia tarkastellaan siinä määrin, mitä artikkeleissa niistä kerrotaan.

Atkinsonin, Wilsonin ja Avulan (2005) tutkimuksessa osallisyhmät tuottivat yleistietoa aineiston analyysin pohjalta sekä interventioiden soveltuvuudesta asiakkaille. Harper et al. (2003) tutkimuksessa arviointiryhmä arvioi aineistoa yhteistoiminnallisesti säännöllisin väliajoin. Stevenson et al. (2002) tutkimuksessa arvioitsijat tekivät evaluaatiokäytäntöjen kuvauksen ja osalliset olivat mukana arviointiprosessissa. Saxe et al. (1997) tutkimuksessa osalliset tuottivat säännöllisesti tietoa ja tieto jaettiin kaikille osallistuneille paikkakunnille, muuten osallisuudesta tutkimuksen toteuttamisessa ei raportoida. Schnoesin, Murphy-Bermanin ja Chambersin (2000) raportoivat arviointiryhmien ajautuneen suuremmin arvioinnin tekemiseen kuin oli suunniteltu. Secretin, Jordanin ja Fordin (1999) tutkimuksessa osallisten raportointiin osallistuneen aktiivisesti arviointiprosessiin evaluointivastuita kuitenkin erittelemättä. Mercierin (1997) tutkimuksessa arviointi toteutettiin "ylhäältä-alas" ja arviointi oli arvioitsijavetoinen. Johnsonin, Williken ja Steinerin (1998) tutkimuksessa osalliset määrittivät, minkä tyyppinen aineisto hyväksyttiin dokumentaatioksi arviointiin. Lisäksi tiedonkeruumenetelmät oli integroitu osaksi asiakastyötä, joten osalliset osallistuivat aktiivisesti tie-

donkeruuseen. Papineau ja Kielyn (1996) tutkimuksessa osallisten raportointiin osallistuvan koko arviointiprosessin suorittamiseen raportointivaihetta lukuun ottamatta. Mulroy ja Lauberin (2004) artikkelista ei ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä edellä mainitussa mielessä arvioitsijoiden ja osallisten suhteesta, vaan prosessin osallisuutta käsiteltiin yleisellä tasolla.

Toteuttamisen tasapaino sekä osallistumisen syvyys näyttäisivät olevan yhteydessä arviointiprosessin aikana saadun tekniseen tuen määrään. Arviointiprosessien teknisestä tuesta raportointiin artikkeleissa kuitenkin hyvin vaihtelevasti. Atkinsonin, Wilsonin ja Avulan (2005) raportoinnissa prosessissa hankkeet kehittivät tiedonkeruun työkalun työntekijöidensä ja heidän mahdollisuuksien mukaan koota tietoa. Schnoesin, Murphy-Bermanin ja Chambersin (2000) raportoinnissa arvioinnissa arviointia tuettiin tapaamisilla johdotokunnan kokouksissa, suunnittelutapaamisilla, koulutuksilla ja järjestämällä säännöllisiä puhelinkonferensseja. Stevenson et al. (2002) kuvaamassa prosessissa raportointiin evaluaation tuki paikan päällä, puhelimitse ja paikallistoimistoille järjestetyissä kolmessa workshopissa. Tässä toimistojen arviointikapasiteettia käsitelleessä artikkelissa tuloksena oli, että teknistä apua käyttäneet lisäsivät parhaiten arviointikapasiteettiaan. Mulroy ja Lauberin (2004) tutkimuksessa teknistä tukea annettiin toimintateorian uudelleen määrittämiseen, intervention käsitteellistämiseen, implementaatioprosessin rajaukseen ja asiakaspalvelun tarvelähtöisen mallin luomista varten. Johnsonin, Williken ja Steinerin (1998) tutkimuksessa teknistä tukea annettiin arviointimittarin kehittämisessä. Papineau ja Kielyn (1996) tutkimuksessa evaluaattorit kouluttivat osalliset aineiston keruuseen, analyysiin ja tulosten käsittelyyn. Muissa artikkeleissa annetun teknisen tuen määrää ei ole eksplikoitu selvästi.

Arviointiprosessiin osallistumaan otettujen sidosryhmien monimuotoisuus vaihteli tutkimusspesifisti kohteen mukaan. Osallisyhmiä arvioinneissa mainittiin hallinnollinen taso, työntekijät, työntekijöiden vertaisorganisaatiot, asiakkaat, arvioitsija(t) ja tutkimusavustajat, jotka usein olivat korkeakouluharjoittelijoita.

Osalliset oli kuvattu tarkasti neljässä artikkelissa (Johnson & Willike & Steiner 1998; Mercier 1997; Papineau & Kiely 1996; Stevenson et al. 2002). Neljässä artikkelissa osallisiin viitataan ilman, että on mahdollista saada tarkkaa kuvaa osallisten työntekijöiden määrästä (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Mulroy & Lauber 2004; Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000; Secret & Jordan & Ford 1999) Kahdessa artikkelissa työntekijöiden määrään ei viitata lainkaan (Harper et al. 2003; Saxe et al. 1997).

Viidessä artikkelissa käsiteltiin valtasuhteita osallisyhmien välillä ja niiden vaikutuksia arviointiprosessiin. Stevenson et al. (2002) sekä Mulroy ja Lauberin (2004) artikkeleissa valtasuhteet raportointiin ei-konfliktisiksi. Kummassakin arvioinnissa organisaation hallinnollinen johto oli sitoutunut osallistavaan prosessiin. Harper et al. (2003) artikkelissa raportointiin, että arviointiprosessissa tehtiin aktiivisesti töitä hierarkiaerojen kaventamiseksi osallisten ja arvioitsijoiden välillä. Mercierin (1997) artikkelissa raportointiin konfliktisista suhteista ja siitä, että työntekijät vastustivat arviointiprosessia. Epäluulot kuitenkin hälväivät prosessin kuluessa. Schnoes, Murphy-Berman ja Chambers (2000) raportoivat erimielisyyksistä projektien suunnitelmassa ja toiminnassa sekä käsityksissä evaluaation toiminnasta, merkityk-

sestä ja arvosta. Viidessä artikkelissa valtasuhteita ei käsitelty (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Johnson & Willike & Steiner 1998; Papineau & Kie-ly 1996; Saxe et al. 1997; Secret & Jordan & Ford 1999).

Osallisuuden vapaaehtoisuudesta raportoidaan vain kolmessa artikkelissa. Atkinsonin, Wilsonin ja Avulan (2005) artikkelissa raportoidaan vapaaehtoisesta osallistumisesta. Kahdessa artikkelissa raportoitiin ylhäältä alaspäin tapahtuvasta osallistamisesta, mikä lopulta molemmissa artikkeleissa koettiin ongelmalliseksi (Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000; Mercier 1997).

Kuudessa arvioinnissa arviointiprosessi noudatti toimintatutkimuksellista kehittämissykliä, johon kuuluu toiminnan päämäärän selkeyttäminen, tilanearvio, kehittämistoimenpiteet, kehittämisen arviointi ja raportointi. Arviointiprosessien raportoitiin kestävän vuodesta kahteen vuoteen.

2.4 Osallistavan arvioinnin vaikutuksia

Tarkasteltavissa artikkeleissa raportoinnin pääpaino on osallistavan arviointiprosessin kulussa ja käytettävissä metodeissa sekä osallistavan arvioinnin soveltamisessa saavutetuissa joko tavoitelluissa tai ei-aiotuissa hyödyissä. Varsinaisia osallistavan arvioinnin systemaattisia tuloksia artikkeleissa esitetään niukasti. Artikkelien analyysin pohjalta nousee esiin kolme osallistavassa arvioinnissa saavutettua hyötyjen luokkaa, jotka ovat työntekijöiden kehittyminen, verkostojen syntyminen ja prosessin läpinäkyvyys. Nämä hyötyjen luokat käydään läpi seuraavassa.

2.4.1 Työntekijöiden kehittyminen

Arviointiin osallistumista voidaan tarkastella oppimisprosessina, jossa osallisten kyky tuottaa toiminnan kannalta relevanttia tietoa johtaa aikaisempaa parempien toimintatapojen syntyamiseen. Tästä näkökulmasta yksi keskeisimmistä prosessiin osallistumisen hyödyistä tarkastelluissa artikkeleissa oli arviointilogiikan sisäistämisen myötä syntyvä kyky asiakastyön ja organisaation toiminnan kehittämiseen. Arviointiin osallistumisen tuottama oppiminen ja kehittyminen voi liittyä suoraan asiakastyöhön. Artikkeleissa raportoitiin arviointiprosessiin osallistumisen lisäävän tietoutta interventio- prosessista, jolloin prosessiin osallistuminen parantaa osallisten kyvykkyyttä toiminnan suunnitteluun ja suorittamiseen. Toimintateorian yhteistoiminnallisen selkeyttämisen raportoitiin johtaneen käytännön toiminnan ohjautumiseen toiminnan päämääriä kohti. (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Harper et al. 2003; Johnson & Willike & Steiner 1998; Mercier 1997; Mulroy & Lauber 2004; Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000).

Arvioinnin raportoitiin auttaneen henkilökuntaa hahmottamaan, mikä on realistista ja mahdollista tehdä pienellä henkilökunnalla aikarajallisessa projektissa. Arviointimallin kehittäminen auttoi arvioitsijoita ymmärtämään interventioiden monimutkaisuutta. Yhteistoiminnan raportoitiin vaikuttaneen työntekijöiden ammatilliseen kehittymisen lisäksi työntekijöiden uusien ammatillisen kehittymisen tarpeiden idenfointiin (Johnson & Willike & Steiner 1998). Yhdessä raportissa kerrottiin työntekijöiden vuorovaikutuk-

sen asiakkaiden kanssa kehittyneen arvioinnin tuottaman tiedon perusteella (Harper et al. 2003). Yhdessä artikkelissa raportoitiin henkilöstön osaamistason noususta arviointitutkimuksen suorittamisen suhteen. Artikkelissa raportoitiin osaamistason nousun olleen yhteydessä tarjotun teknisen tuen käyttöön (Stevenson et al. 2002).

Osallistavan arviointiprosessin raportoitiin parantavan työntekijöiden kykyä toiminnan arviointiin ja seurantaan. Työntekijöiden raportoitiin myös kehittyneen organisaation ja henkilöstön kehittämisen sekä ohjelman johtamisen taidoissa. Työntekijöiden kehittymisestä strategisen kehittämisen taidoissa raportoitiin kolmessa artikkelissa (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Pappineau & Kiely 1996; Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000) Lisäksi kahdessa artikkelissa raportoitiin työntekijöiden kehittyneen toiminnan rahoituksen hakemisessa (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Harper et al. 2003).

Muina työntekijöiden kehittymiseen liittyvinä tuloksina, esimerkiksi Mulroy ja Lauberin (2004) artikkelissa, raportoitiin arviointiprosessin auttaneen henkilökuntaa ja evaluaattoreita oppimaan yhteistoiminnallisesti. Osallistuminen arvioinnin suunnitteluprosessiin oli vaikuttanut positiivisesti työntekijöiden motivaatioon ja sinnikkyYTEEN ratkaista käytännön tiedonkeruuseen liittyviä ongelmia (Secret & Jordan & Ford 1999). Osallistavan prosessin tavoitteena mainittiin osallisille syntyvä kyky osallistavan prosessin kautta osallisille uskottavan ja tieteellisesti hyväksyttävän arvioinnin tekemiseen (Johnson & Willike & Steiner 1998; Secret & Jordan & Ford 1999).

2.4.2 Verkostojen syntyminen

Artikkeleissa raportoitiin osallistavan arviointiprosessin edistäneen toimijoiden verkostoitumista, millä tarkoitetaan vuorovaikutusta ja kontakteja, joita ei ilman arviointiprosessiin osallistumista syntyisi. Yleisin raportoitu verkostoitumisen muoto oli horisontaalinen verkostoituminen samantyyppisten organisaatioiden kanssa, jolloin verkostot palvelivat hyvien sekä arviointiin että koulutukseen liittyvien käytäntöjen siirtymistä ohjelmasta toiseen (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Harper et al. 2003; Mulroy & Lauber 2004; Stevenson et al. 2002). Arviointiprosessin aikana ilmeni myös uusia verkostoitumistarpeita (esim. Mulroy & Lauber 2004). Yhdessä artikkelissa kuvattiin vertikaalisen verkostoitumisen johtaneen siihen, että kehitetty arviointimalli otettiin käyttöön kansallisessa tiedonkeruussa (Atkinson & Wilson & Avula 2005).

2.4.3 Toiminnan läpinäkyvyys

Osallistava arviointitutkimus voi edesauttaa toiminnan läpinäkyvyyden kehittymistä. Yhtäältä arviointiprosessin tuottamana hyötynä raportoitiin toiminnan kannalta relevantin kontekstisidonnaisen tiedon hankkiminen organisaation toiminnasta ja toiminnan vaikuttavuudesta sekä tiedosta nousseet toiminnan kehittämistavoitteet. Toisaalta arviointiprosessi näyttäytyi tiedontuottamisen lisäksi kommunikointina eri toimijatasojen välillä eli arvioinnilla raportoitiin olevan myös prosessiperustaista läpinäkyvyyttä lisäävää vaikutusta.

Osallistavan arvioinnin raportoitiin parantaneen kontekstisidonnaisen tiedon hyväksikäyttämistä prosessien kehittämisessä ja siten lisännen alhaalta-ylöspäin tapahtuvaa toiminnan läpinäkyvyyttä (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Harper et al. 2003; Mulroy & Lauber 2004; Johnson & Willike & Steiner 1998).

Arviointiprosessin kommunikointifunktio liittyy eri toimijatasojen näkemysten yhteensovittamiseen. Joissakin artikkeleissa osallistavan prosessin raportoitiin helpottaneen yhteisen näkemyksen muodostamista toiminnan tavoitteista, toisissa prosessin raportoitiin vähentäneen eri organisaatiotasojen konfliktisia suhteita. Konfliktit liittyivät raportoinnin mukaan toiminnan suorittajien hallinnollisen tason edustajiin nähden subjektiivisempiin, laiveampiin ja kontekstisidonnaisempiin merkityksiin toiminnan tarkoituksista, toteuttamisesta, toimenpiteistä ja kohdeongelmien tulosten luonteesta. Kommunikointi toi käytännön työtä tekeville organisaatioille mahdollisuuden tuoda esiin organisaatiotason näkökulmia. Osallistava arviointi auttoi tuomaan näitä ongelmia läpinäkyväksi, jolloin niitä oli mahdollista käsitellä. Tällaisesta konflikteja vähentävästä kommunikaatiosta raportoitiin kahdessa artikkelissa (Mercier 1997; Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000). Kommunikaatioon liittyvänä hyötynä raportoitiin myös motivaation ja luottamuksen lisääntyneen arviointia kohtaan (Secret & Jordan & Ford 1999).

Läpinäkyvyyteen liittyen arviointiprosessien tuloksena voi mainita myös, että yhdessä raportissa mainittiin toimistojen arvostaneen mahdollisuutta osallistua (Stevenson et al. 2002).

2.5 Osallistavan arvioinnin ongelmat

Seitsemässä artikkelissa esitettiin arviointiprosessin ongelmia, jotka liittyivät arvioinnin hallittavuuteen. Ongelmat liittyivät arviointiprosessissa käytettyihin resursseihin ja prosessiin käytettävään aikaan. Neljässä artikkelissa organisaatioiden toiminnassa tapahtuneet muutokset ja jännitteet haittasivat arvioinnin tekemistä. Kolmessa artikkelissa raportoitiin vaikeuksia osallistamisprosessissa.

Taulukko 6. Osallistavan arvioinnin ongelmien paikannus

Arviointiprosessi	7
Organisaatio	4
Prosessi	3

2.5.1 Arviointiprosessi

Arvioinnin resurssien osalta yhdeksi ongelma-alueeksi raportoitiin arviointiin käytettävä aika. Osallistava arviointiprosessi on aikaa vievää, varsinkin silloin kun arvioitavista kohteista ei ole käytettävissä aikaisempaa arviointitietoa tai jos käsiteltävät kohdeongelmat koetaan monimuotoisiksi ja vaikeasti käsitteellistettäväksi (Mulroy & Lauber 2004; Saxe et al. 1997). Itse ar-

vioinnin ja tulosten raportoinnin lisäksi arviointilogiikkaan ja -menetelmiin perehtyminen raportoitiin aikaa vieväksi. (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Mercier 1997; Stevenson et al. 2002). Ongelmia raportoitiin lisäksi henkilöstön tiedonkeruuseen liittyvien taitojen osalta (Stevenson et al. 2002).

Rutiinotoimintaan sovittamisen osalta artikkeleissa raportoitiin ongelmalliseksi löytää tasapaino mittareiden käytön vaatiman ajan ja laajuuden välillä, jotta arviointityökalu ei veisi tai sen koettaisi vievän aikaa epätarkoituksenmukaisesti perustyöltä. (Johnson & Willike & Steiner 1998; Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000). Arviointiin käytetty aika raportoitiin artikkeleissa käytettyinä työkuukausina, joten arviointiin käytetystä ajasta ei ole mahdollista saada täsmällistä kuvaa.

Arviointiprosessiin liittyvänä ongelmana mainittiin kommunikointi arvioinnin ohjausryhmän ja osallisten välillä (Mercier 1997). Toinen organisaation vakauteen liittyvä ongelma nousi esiin arvioinnille annettuja erilaisia merkityksiä arvioitaessa. Vakaammilla ja pitkäaikaisemmilla organisaatioilla, kuten julkisilla virastoilla, on pidempiaikaista kokemusta arviointitutkimuksen tekemisestä kuin esimerkiksi ohjelmia toteuttavilla vapaaehtoisorganisaatioilla (Mercier 1997). Ongelmat voivat liittyä myös siihen, ettei arvioinnin tulosten perusteella tehdä muutoksia toimintaan (Mercier 1997). Yhdessä artikkelissa raportoitiin arviointitiedon käyttöön liittyvänä ongelmana se, että millään toimistolla ei ollut tulosten hyödyntämissuunnitelmaa (Stevenson et al. 2002).

2.5.2 Organisaatio

Kuudessa artikkelissa raportoitiin ongelmia organisaatioon ja arvioinnin resursseihin liittyvissä tekijöissä. Organisaation vakauden puute saattaa muodostua ongelmaksi. Neljässä artikkelissa raportoitiin henkilökunnan vaihtuvuuden ongelmia (Atkinson & Wilson & Avula 2005; Papineau & Kiely 1996; Secret & Jordan & Ford 1999; Stevenson et al. 2002). Vaihtuvuus koettiin ongelmalliseksi, sillä prosessiluonteisessa kehittämisessä osallisten vaihtuminen toi uusia haasteita asiantuntemuksen katoamisen ja yhteistöiminnan vaikeutumisen kautta.

Yhdessä, erikokoisia ohjelmia käsittäneessä arvioinnissa ongelmia aiheutti prosessissa mukana olleiden organisaatioiden erilaiset asemat rahoituksen ja institutionaalisten suhteiden osalta. Pienillä organisaatioilla, joilla toiminnan rahoitus oli epävakaata, oli suurempi tarve saada arviointitutkimuksesta ulkoapäin tulevaa legitimitointia toiminnalleen ja siten aito osallistava prosessi jäi saavuttamatta. (Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000.) Organisaatorisen vakauden puute saattaa myös tarkoittaa sitä, että toiminnan rahoituskriteerit muuttuvat arviointiprosessin aikana (Papineau & Kiely 1996) Arviointiin osallistuvien organisaatioiden erilaiset institutionaaliset taustatekijät raportoitiin ongelmallisiksi. Samoin nähtiin ongelmaksi organisaatioiden erilaiset resurssit ja valta-asemat (Mercier 1997). Kommunikointiprosessien raportoitiin olevan ongelma tilanteessa, jossa niihin ei kiinnitetä riittävästi huomiota ja ne jätetään epävirallisen kommunikoinnin tasolle (Mercier 1997).

2.5.3 Osallisuus

Kolmessa artikkelissa raportoitiin ongelmia osallistamisprosessin osalta (Johnson & Willike & Steiner 1998; Mercier 1997; Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000). Artikkeleissa raportoitiin tilanteista, joissa alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen arvioijat joutuivatkin arvioinnin tekemiseen, vaikka tavoitteena oli alun alkaen työntekijävetoinen prosessi, tai kun tarkoitus oli osallistaa asiakkaat mukaan prosessiin (Schnoes & Murphy-Berman & Chambers 2000; Johnson & Willike & Steiner 1998).

Aikaisemmin käsiteltiin osallistavaa prosessia mahdollisuutena kommunikatioon eri tason toimijoiden kesken. Osallistavan arvioinnin kommunikatioprosessit ja arvioinnille annettavat erilaiset merkitykset voivat muodostua myös ongelmallisiksi. Yhdessä arvioinnissa työntekijät katsoivat, ettei toiminnan arviointi kuulu heidän tehtäviinsä (Stevenson et al. 2002). Yhdessä artikkelissa raportoitiin, että toimistojen oli vaikea hyväksyä kvantitatiivinen työote (Stevenson et al. 2002), ja toisessa siitä, että osalliset eivät osallistuneet arviointiprosessiin aktiivisesti (Mercier 1997).

3 TULOSTEN KOONTA

Tässä tiiviissä kirjallisuuskatsauksessa analysoidun kymmenen itsearvioinnin tai osallistavan arviointitutkimuksen perusteella voidaan sanoa hyvin vähän osallistavan arvioinnin vaikutuksista, koska tätä tietoa oli raportoitu varsin vajavaisesti tarkastelluissa tutkimuksissa. Näin tämän analyysin tulosta voidaan pitää kymmenestä analysoidusta tutkimuksesta saatavana näytteenä. Kyse on sikäli näytteestä, että osallistavaa arviointia harrastetaan tätä nykyä enenevässä määrin, joten 10 tutkimusta on tältä kannalta hyvin pieni määrä. Saaduista tuloksista ei voida tehdä laajempia yleistyksiä.

Tarkastellut 10 tutkimusta ovat hyvin heterogeenisiä tavoitteiden, arvioitavien kohteiden ja interventioiden, kohdeasiakasryhmien ja tutkimusasetelmien ja -metodologian osalta. Myös siltä kannalta, missä määrin osalliset osallistuivat arvioinnin toteuttamiseen, tutkimukset olivat hyvin moninaisia. Osallistuminen merkitsi työskentelyä arviointiprosessin eri vaiheissa, kuten suunnittelua, tavoitteiden määrittelyä, mittareiden määrittelyä, sopivan aineiston valintaa, aineiston analyysiä ja raportointia. Osallisiksi tutkimuksissa määriteltiin ainakin hallinnollinen taso, työntekijät, työntekijöiden vertaisorganisaatiot, asiakkaat, arvioijat ja tutkimusavustajat.

Osallistavan arvioinnin varsinaisista tuloksista artikkeleissa ei juuri raportoitu. Raportointi koski enemmän arvioinnin kuluessa saatuja hyötyjä ja arviointiprojektin tuotoksia. Vaikutukset jäsenyivät kolmeen luokkaan: työntekijöiden kehittyminen, verkostojen syntyminen ja toiminnan läpinäkyvyys.

Työntekijöiden kehittymisen osalta yksi keskeisimmistä arviointiprosessiin osallistumisen hyödyistä oli arviointilogiikan sisäistämisen myötä syntyvä kyky asiakastyön ja organisaation toiminnan kehittämiseen. Arviointiprosessiin osallistuminen oli lisännyt tietoutta interventioprosessista, jolloin osallistuminen oli parantanut osallisten kyvykkyyttä toiminnan suunnitteluun ja suorittamiseen. Arviointi oli auttanut henkilökuntaa hahmottamaan, mikä on realistista ja mahdollista tehdä pienellä henkilökunnalla aikarajallisessa projektissa. Arviointimallin kehittäminen oli auttanut arvioitsijoita ymmärtämään interventioiden monimutkaisuutta. Yhteistoiminta oli vaikuttanut työntekijöiden ammatillisen kehittymisen lisäksi työntekijöiden uusien ammatillisen kehittymisen tarpeiden identifiointiin. Työntekijöiden vuorovaikutus asiakkaiden kanssa oli kehittynyt arvioinnin tuottaman tiedon perusteella. Osallistava arviointiprosessi oli parantanut työntekijöiden kykyä toiminnan arviointiin ja seurantaan. Työntekijät olivat myös kehittyneet organisaation ja henkilöstön kehittämisen sekä ohjelman johtamisen tehtävissä ja rahoituksen hakemisen taidoissa.

Verkostojen syntyminen osalta osallistava arviointiprosessi oli edistänyt toimijoiden vuorovaikutusta ja kontakteja eri tahojen kanssa. Yleisin verkostoitumisen muoto oli horisontaalinen verkostoituminen samantyyppisten organisaatioiden kanssa, jolloin verkostot palvelivat hyvien sekä arviointiin että koulutukseen liittyvien käytäntöjen siirtymistä ohjelmasta toiseen. Arviointiprosessit olivat tuottaneet myös uusia verkostoitumistarpeita. Verti-

kaalinen verkostoituminen oli lisäksi johtanut siihen, että kehitetty arviointimalli oli otettu käyttöön kansallisessa tiedonkeruussa.

Toiminnan läpinäkyvyyden osalta arviointiprosessin tuottamana hyötynä ilmeni toiminnan kannalta relevantin kontekstisidonnaisen tiedon hankkiminen organisaation toiminnasta ja toiminnan vaikuttavuudesta sekä tämän tiedon pohjalta nousseet toiminnan kehittämistavoitteet. Arviointiprosessi näyttäytyi tiedontuottamisen lisäksi kommunikointina eri toimijatasojen välillä eli arvioinnilla oli ollut myös prosessiperustaista läpinäkyvyyttä lisäävää vaikutusta. Osallistava arviointi oli parantanut kontekstisidonnaisen tiedon hyväksikäyttöä prosessien kehittämisessä ja siten lisännyt alhaalta-ylöspäin tapahtuvaa toiminnan läpinäkyvyyttä. Osallistava prosessi oli helpottanut yhteisen näkemyksen muodostamista toiminnan tavoitteista ja vähentänyt eri organisaatiotasojen konfliktisia suhteita. Kommunikaatioon liittyvänä hyötynä oli motivaatio ja luottamus arviointia kohtaan lisääntynyt.

Osallistavan arvioinnin ongelmat paikantuivat arviointiprosessissa käytettyihin resursseihin ja käytettävään aikaan, organisaation toiminnassa tapahtuneisiin muutoksiin ja jännitteisiin sekä osallistamisprosessiin.

Keskeinen osallistavan arvioinnin ongelma-alue oli arviointiin käytettävä aika. Itse arvioinnin ja tulosten raportoinnin lisäksi arviointilogiikkaan ja -menetelmiin perehtyminen koettiin aikaa vieväksi. Rutiinitoimintaan soveltamisen osalta ongelmalliseksi oli osoittautunut löytää tasapaino mittareiden käytön vaatiman ajan ja laajuuden välillä, jotta arviointityökalu ei veisi tai sen koettaisi vievän aikaa epätarkoituksenmukaisesti perustyöltä.

Useassa tutkimuksessa nousi esiin ongelmia organisaatioon ja arvioinnin resursseihin liittyvissä tekijöissä. Organisaation vakauden puute saattaa muodostua ongelmaksi. Tämä näkyi esimerkiksi henkilökunnan vaihtuvuutena. Vaihtuvuus koettiin ongelmalliseksi, sillä prosessiluonteisessa kehittämisessä osallisten vaihtuminen toi uusia haasteita asiantuntemuksen katoamisen ja yhteistoiminnan vaikeutumisen kautta. Ongelmia oli syntynyt myös siitä, että prosessissa oli mukana organisaatioita, joilla oli erilaiset asemat rahoituksen ja institutionaalisten suhteiden osalta. Pienillä organisaatioilla, joilla toiminnan rahoitus oli epävakaata, oli suurempi tarve saada arviointitutkimuksesta ulkoapäin tulevaa legitimointia toiminnalleen ja siten aito osallistava prosessi jäi saavuttamatta. Kommunikointiprosesseissa oli ollut ongelmia tilanteessa, jossa niihin ei kiinnitetä riittävästi huomiota ja ne jätetään epävirallisen kommunikoinnin tasolle.

Osallistamisprosessin osalta oli ollut ongelmia tilanteissa, joissa alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen arvioijat ajautuvat suoraan arvioinnin tekemiseen, kun tavoitteena oli työntekijävetoinen prosessi tai kun tavoitteena oli osallistaa asiakkaat mukaan. Muina osallistamisen ongelmina oli esimerkiksi se, että työntekijät katsoivat, ettei toiminnan arviointi kuulu heidän tehtäviinsä, tai että toimistoille oli vaikeaa hyväksyä kvantitatiivinen työote.

4 POHDINTA

Tämän kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli systemaattisesti koota, analysoida ja syntetisoida itsearviointimenetelmien soveltamisen/osallistavan arvioinnin vaikuttavuutta koskevaa tutkimustietoa sosiaalialalla. Tutkimusten haku osoittautui ongelmalliseksi monellakin tapaa. Ensimmäkin, haut tuottivat kyllä runsaasti aineistoa, mutta tarkemmassa tarkastelussa aineisto osoittautui tämän katsauksen kannalta epärelevantiksi suurelta osin. Jo käsite itsessään näkyi monisältöisenä. Itsearviointi -sanaa käytetään paljon esimerkiksi kasvatustieteissä, mutta kun fokusta tarkennettiin sosiaalialaan, sen itsearviointeja ja osallistavaa arviointia koskevaa aineistoa löytyi huomattavasti vähemmän.

Toiseksi, vaikka sosiaalialan aineistoa löytyi, aineistosta huomattava määrä oli itsearviointimallien tai osallistavan arvioinnin joko teoreettisempaa jäsentämistä tai pelkkää mallien esittelyä. Tutkimuksia, joissa on seurattu, arvioitu tai raportoitu itsearviointin vaikuttavuutta ja seurauksia, löytyi huomattavan vähän.

Kolmanneksi, niissäkin tutkimuksissa, joissa vaikuttavuutta tarkasteltiin, oli vaikuttavuuden raportointi hyvin yleistä, eikä niistä voitu päätellä sovelletun menetelmän toimeenpanon ja vaikutusten yhteyksiä, koska niitä ei oltu käsitelty tai niitä oli käsitelty liian yleisesti. Pääpaino raportoinnissa oli arviointiprosessien kuvauksessa. Se on sinällään arvokasta, mutta tämän katsauksen tavoitteen kannalta riittämätöntä.

Lopulta "haaviin" jääneet kymmenen tutkimusta tuovat näkyville sen, että vaikka osallistava arviointi on hyvin ajankohtainen ja kasvava arviointinäkökulma ja paradigma sosiaalialalla, on sen vaikuttavuudesta olemassa toistaiseksi vielä hyvin niukalti systemaattista tutkimustietoa. Raportoidut tulokset kertovat pääasiassa arvioinnin prosessista tärkeitä asioita, kuten eisuunnitelluista prosessivaikutuksista, esimerkiksi työntekijöiden parantuneesta arviointitaidoista tai organisaatioiden arvioinnin aikana tapahtuneesta verkottumisesta samantyyppisten organisaatioiden kanssa.

Myös osallistavan arvioinnin tuotoksista, esimerkiksi tavoitelluista muutoksista palveluprosessiin, toimintatapoihin tai arviointimittareihin voidaan sanoa jotain olemassa olevien tutkimusten perusteella, mutta näiden tuotosten vaikutuksista kohdeasiakasryhmiin ei tiedetä paljonkaan.

Tämä kirjallisuuskatsaus tuo esille osallistavien itsearviointimenetelmien tutkimuksen tarpeen ja erityisesti sellaisen tutkimuksen tarpeen, jossa sovellettujen itsearviointimenetelmien prosessin kuvauksen rinnalla pohditaan sovellettujen menetelmien tarkoitettuja ja ei tarkoitettuja vaikutuksia, hyötyjä ja sivuvaikutuksia.

LÄHDELUETTELO

Atkinson, Donna Durant, Wilson, Maurice & Avula, Deepa (2005). A participatory approach to building capacity of treatment programs to engage in evaluation. *Evaluation and Program Planning* 28 (3) pp. 329–334.

Fetterman David M. (2000). *Foundations of Empowerment Evaluation*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Harper, Gary, Contreras, Richard & Bangi, Audrey & Pedraza, Ana (2003). Collaborative Process Evaluation: Enhancing Community Relevance and Cultural Appropriateness in HIV prevention *Journal of Prevention & Intervention in the Community* 26 (2) pp. 53-69.

Higgins, Julian PT & Green, Sally (toim.) (2005). *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions* 4.2.4 [päivitetty maaliskuussa 2005]. The Cochrane Library, Issue 2, 2005. John Wiley & Sons, Ltd. Chichester, UK

Holma, Tupu (2003). ITE 2. Opas uudistuneeseen Itsearviointi- ja laadunhallintamenetelmän käyttöön. Suomen kuntaliitto. Helsinki

Johnson, Robert, Willike, Majorie & Steiner Leila (1998). Stakeholder Collaboration in the Design and Implementation of a Family Literacy Portfolio Assessment. *American Journal of Evaluation* 19 (3) pp. 339-353.

Kajanoja, Aulikki (1994). Miksi analysoida kehittämistyötä. Teoksessa Linqvist, Tuija & Rajavaara, Marketta (toim.) *Kehittämistyö itseanalyysiin*. STAKES Raportteja 147. STAKES. Helsinki.

Kuusela Jaakko (2004). *Hallinnonalan tuottavuusohjelma*. Muistio 25.3.2004. Tuottavuuden toimenpideohjelma. Hallinnonalojen tuottavuusohjelmahanke. Valtiovarainministeriö. Helsinki.

Lehtinen Jukka (1995). Itsearviointi evaluoinnin osana - kirjallisuuskatsaus. Arviointi 4/1995. Opetushallitus. Helsinki.

Lumijärvi Ismo & Jylhäsaari Jussi (2000). *Laatujohtaminen ja julkinen sektori*. Gaudeamus. Helsinki.

Mercier, Céline (1997). Participation in Stakeholder-Based Evaluation: a Case Study. *Evaluation and Program Planning* 20 (4) pp. 467-475

Mulroy, Elizabeth & Lauber, Helenann (2004). A User-Friendly Approach to Program Evaluation and Effective Community Interventions for Families at Risk of Homelessness. *Social Work* 49 (4) pp. 573-586.

Papineau, Danielle & Kiely, Margaret (1996). Peer Evaluation of an Organization Involved in Community Economic Development. *Canadian Journal of Community Mental Health*. 15 (1) pp. 83-95.

Pawson, Ray, Boaz, Annette, Grayson, Lesley, Long, Andrew & Barnes, Colin (2003). Types and quality of knowledge in social care. Social Care Institute for Excellence. Knowledge Review 3. The Policy Press. Bristol, UK.

Saxe, Leonard, Reber, Emily, Hallfors, Denise, Kadushin, Charles, Jones, Delmos, Rindskopf, David & Beveridge, Andrew 1997 Think globally, act locally: Assessing the impact of community-based substance abuse prevention. *Evaluation and Program Planning*. 20 (3) pp. 357-366.

Schnoes, Connie, Murphy-Berman, Virginia & Chambers, Jeff (2000). Empowerment Evaluation Applied: Experiences, Analysis, and Recommendations from a Case Study. *American Journal of Evaluation*, 21 (1) pp. 53–64.

Secret, Mary, Jordan, Audrey & Ford, Janet (1999). Empowerment Evaluation as a Social Work Strategy. *Health & Social Work* 24 (2) pp. 120-127.

Seppänen-Järvelä, Riitta (1999). Kehittämistyö ja arviointi. Teoksessa Eräsaari, Risto & Lindqvist Tuijaa & Mäntysaari Mikko & Rajavaara Marketta (toim.) *Arviointi ja asiantuntijuus*. Gaudeamus. Helsinki, s. 90-105.

Seppänen-Järvelä, Riitta (2004). Prosessiarviointi kehittämissuhteissa. Opas käytäntöihin. *FinSoc arviointiraportteja 4/2004*. STAKES, Helsinki.

Sommerfeld, Peter (2005). New Professionalism. How can evidence be used by professionals for better quality. Seminaariesitelmä 15.4.2005, STAKES, Helsinki.

Stevenson, John, Florin, Paul, Scott, Mills Dana & Marco, Andrade (2002). Building evaluation capacity in human service organizations: a case study. *Evaluation and Program Planning* 25 (3) pp. 233–243.

LIITE 1. TUTKIMUSTEN ANALYYSI

Arvioinnin tekijä, julkaisuvuosi, nimi ja maa	Kohdeinterventio ja arvioinnin tavoite	Tutkimusasetelma	Osalliset ja arviointiprosessi
Atkinson Donna Durant & Maurice Wilson & Deepa Avula (2005) A participatory approach to building capacity of treatment programs to in engage evaluation (USA)	41 ohjelmaa, jotka palvelevat etnisiä HIV/AIDS uhan alaisia päihteidenkäyttäjiä. Hallinnollinen arviointimalli, jota kehitettiin toiminnan kehittämisen tarpeisiin. Tavoitteena yhteisen aineiston pohjalta arvioida omaa asiakaskuntaa, heidän ominaisuuksiaan, asioitaan ja tuloksia. Kehittämisteemat: aikuiset, rikosyhteys, metadonihoidoa saavat, Amerikan-intiaanit, naiset, toimintahäiriöt, HIV/AIDS-asiakkaat sekä etsivä HIV-työ	Tutkimusasetelmana tapaustutkimus. Ryhmät tuottivat yleistietoa aineistopohjaisesti. Aineisto analysoitiin myös asiakastasolla hoidon onnistumisen ja interventiot soveltavuuden kannalta. Kaikki ryhmät käyttivät GPRA-seurantatyökälyä. Lisäksi ymmärryksen koostamismuistio ja fokusryhmät. Tieto kerättiin ohjelmaan tullessa, 6 kk ja 12 kk kuluttua.	Vapaaehtoinen osallistuminen ryhmiin alussa 90%, sitten 80%. Hankkeet jaettiin hoitoa, interventioita erityisryhmille, henkilöstöä ja verkostoitumista käsitteleviin ryhmiin. Arviointiprosessiin kuului ryhmäjohtajan valinta, mission määrittely, arviointimallin puutteiden kehittäminen, koulutus ja tekninen apu, kokemusten ja informaation levittäminen sekä asiakkaiden fokusryhmät.
Harper, Gary & Contreras, Richard & Bangi, Audrey & Pedraza, Ana 2003 Collaborative Process Evaluation: Enchancing Community Relevance and Cultural Appropriateness in HIV prevention (USA)	Kaksi etnisille HIV/AIDS-uhan alla oleville nuorille suunnattua ohjelmaa. Arvioinnin tavoitteena oli työntekijöiden kykyjen kehittäminen, ohjelman promotion ja palvelun saavuttavuuden mittaaminen ja ohjelman toimeenpanon arviointi kontekstispesifillä menetelmillä.	Tutkimusasetelma on monimetodinen. Metodeina oli asiakastyön eri osa-alueisiin keskittynyt (sisältö, ryhmäprosessit, ongelmat, henkilökohtaiset reaktiot) puolistrukturoitu palautemenetelmä. Seurantarekisterit mainonnalle, saavuttavuuden edistämiseksi, yhteydenotoille yhteistyötahoille, vastatuille puheluille ja uusille toiminnolle. toimeenpanon mittaamisessa käytettiin avoimia istuntojen arviointilomakkeita, fokus-ryhmiä, laadullisia asiakashaastatteluja, ulkoista havainnointia, istuntojen nauhoitusten rakenneanalyysiä ja interventioiden standardisointia. Prosessin kokonaiskestosta ei ole mainintaa.	Arviointiin osallistui yliopistotyöntekijä ja opiskelijoita. Osallistuneita työntekijöitä ei ole eritelty. Ensimmäisessä vaiheessa määriteltiin kohdealueeseen liittyviä mediassa ja populaarikulttuurissa vallitsevia hallitsevan kulttuurin narrativeja ja yhteisön omia narrativeja arviointimenetelmien kulttuurilliseksi kohdentamiseksi. Aikaa käytettiin myös työntekijöiden ja arviointisijoiden tutustumiseen. Tutkimuksen kronologisesta etenemisestä ei ole muuta mainintaa, kuin että prosessi noudatti empowerment-evaluatiion arviointisykliä.
Johnson, Robert & Willike, Majorie & Steiner Leila 1998 Stakeholder Collaboration in the Design and Implementation of a Family Literacy Portfolio Assessment (USA)	Ohjelma, joka tarjoaa integroitua kasvatus- ja sosiaalipalveluita aikuisille ja nuorille aikuisille, joilta joko puuttuu lukutaitoon liittyviä kykyjä tai on vastuussa alle seitsemän vuotiseen lapsesta. Arvioinnin tavoite kuvata ohjelman palveluita ja kerätä näyttöä neljän ydinohjelman (perusopetus, lukutaito, varhaislapsuus, kotikäynnit) vaikuttavuudesta.	Tutkimusasetelmana tapaustutkimus. Muutosta mitattiin standardoidulla kansallisesti käytetyllä muutosta kuvaavalla mittarilla. Interventio kohdistettiin n 50 perheeseen. Metodina käytettiin portfolio-arviointia. Tutkimuskysymykset johdettiin toiminnan tavoitteista. Tiedonkeruumenetelmät integroitiin osaksi asiakastyötä. Menetelmänä survey. Tutkimusaika 2 vuotta. Vuosittain kerättiin työntekijäsurveyllä tietoa arviointimenetelmän vaikuttavuudesta.	Arviointiryhmään kuului kaksi arviointisijaa, kaikki seitsemän työntekijää (kouluttajat ja koordinaattori), liittovaltion ohjelmajohtaja ja johtajan hallinnollinen avustaja. Työntekijät ja yksi arviointisija muodostivat ydinryhmän, joka kokoontui säännöllisesti
Mercier, Céline 1997 Participation in Stakeholder-Based Evaluation: a Case Study (Kanada)	Ohjelma, jonka tavoitteena oli lisätä terveys- ja sosiaalipalveluiden saavutettavuutta kodittomille ja kehittää uusia palveluita vakavissa mielenterveydellisissä ongelmissa oleville. Arvioinnissa oli mukana 10 kohdetta, joista kuusi oli päiväkeskuksia, kaksi iltakeskuksia ja kaksi nuorille suunnattua liikkuvia keskuksia. Arvioinnin tavoitetta ei eksplikoitu	Tutkimusasetelmana monimetodinen tapaustutkimus. Tutkimusmenetelminä oli kvalitaatiivinen havainnointi, puolistrukturoitu haastattelu ohjelmien koordinaattoreiden kanssa ja sisäisen dokumentaation arviointi. Tutkimusmittareita ei eksplikoitu.	Arvioinnin ohjausryhmä (11 henkilöä) koostui asiakasyhdistyksen jäsenistä, työntekijöistä ja arviointisijoista. Prosessi perustui ohjaus-, yhteistyö ja seurantar ryhmän keskinäiseen raportointiin.

Arvioinnin tekijä, julkaisuvuosi, nimi ja maa	Kohdeinterventio ja arvioinnin tavoite	Tutkimusasetelma	Osalliset ja arviointiprosessi
Mulroy, Elizabeth & Lauber, Helenann 2004 A User-Friendly Approach to Program Evaluation and Effective Community Interventions for Families at Risk of Homelessness (USA)	Arvioinnin kohteena oli holistinen ja ennaltaehkäisevä asumisen tukemiseen liittyvä ohjelma, jossa osallistujia 2500. Tavoitteena logic model-kehittäminen ja kehittää toiminnan kehittämiseen vastaavia tutkimuskysymyksiä ja tulosmuuttujia ulkoisesti suoritettuna arvioinnin lisäksi.	Tutkimusasetelmana tapaustutkimus. Tutkimuksen kohderyhmän muodosti 93 eniten asunnottomuuden uhan alla olevista asiakkaista. Menetelminä logic model-kehittäminen ja käsitteellisen kehyksen mittaaminen. Tutkimusmenetelminä keskuksen asiakastietojen, arkistotietojen, vuokranmaksurekistereiden ja ohjelma-asiakirjojen arviointi, fokusryhmät, haastattelut, osallisten havainnointi, asukkaiden osallistuminen ohjelmaan kuvaavan aikajanan tekemiseen.	Arviointitiimiin osallistui arvioija, kaksi tutkimusassistenttia ja henkilökunta. Arviointiprosessi oli toimintatutkimuksellinen sykli. Yhteistoimintaa helpotti rahoittajan suhtautuminen, sen tarjoama tekninen tuki, seitsemän avustavaa sosiaalityönopiskelijaa, tasa-arvoinen, osallisia kunnioittava ilmapiiri sekä evaluoijalle ja osallisille syntyneet yhteiset hyödyt. Tilaajaorganisaation rooli näkyi teknisen avun muodossa.
Papineau, Danielle & Kiely, Margaret 1996 Peer Evaluation of an Organization Involved in Community Economic Development (Kanada)	Kahdeksan ikääntyville etnisille ryhmille sosiaalipalveluita (yhteisökehittäminen, koulutus, projektit, pienlainat) tarjoavan organisaation yhteenliittymän vertaisarviointi (peer evaluation). Arvioinnin tavoitteena oli luoda arvio yhteenliittymän työntekijöiden voimavaraistumista tukevista ekologisista ominaispiirteistä (ecological characteristics)	Tutkimusasetelmana tapaustutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin 11 kohtaisella avoimella kyselylomakkeella. Aineistoa tarkasteltiin induktiivisesti ekologisten ominaispiirteiden viitekehiksestä käsin. Aineistolle suoritettiin kaksi perättäistä ja erillistä analyysia. Arviointiprosessi kesti vuoden ja neljä kuukautta	Arviointiin osallistui arvioinnin koordinaattorina toimineen psykologin lisäksi 20 työntekijää (joista neljä vapaaehtoisia), asiakkaita ja harjoittelijaopiskelijota. Esittelyvaiheessa (2kk) esiteltiin arvioinnin tavoitteet. Tutkimussuunnitelma rakennettiin yhteistyössä asianomaisten kanssa (9kk). Aineiston analyysin suorittivat evaluaattorin kouluttamat asianomaiset ja evaluaattori vastasi raportoinnista (5kk).
Saxe Leonard & Emily Reber & Denise Halfors & Charles Kadushin & Delmos Jones & David Rindskopf & Andrew Beveridge 1997 Think globally, act locally: Assessing the impact of community-based substance abuse prevention (USA)	Yhteisöllinen (14 yhteisöä) päihteiden käyttöä vähentämään pyrkivä ohjelma. Tavoitteena selvittää, voiko laajoilla ja koordinoituilla yhteisöperusteisilla ohjelmilla vähentää päihteiden käyttöä. Arviointi oli monimetodinen ja sekä prosessi- että tulosorientoitunut.	Tutkimusasetelmana kvasikokeellinen puhelinkysely päihteiden käytöstä ja asenteista, laadullisia yhteisötutkimuksia, selvitettiin johtamisen informaatiojärjestelmää sekä yhteisöindikaattoreita, joilla arviointiin liikenneonnettomuuksien määrää, rikosten määrää, terveysongelmia, kuolleisuutta. Survey kohdistui 13 929:lle ja pääotos noin 5000 16- 44 -vuotiaalle vastaajille (vertailuyhteisö 12 113). Nuorisotoksessa 1816 vastaajaa.	Raportoinnissa ei ole kuvattu, miten sisäinen arviointi ja osallisten mukaan saaminen ja hankkeen sisäinen arviointi tehtiin.
Schnoes, Connie & Murphy-Berman, Virginia & Chambers, Jeff 2000 Empowerment Evaluation Applied: Experiences, Analysis, and Recommendations from a Case Study (USA)	Kolme erilaista lasten ja perheiden palveluohjelmaa, joissa toiminnan lähtökohtana on ongelmien ratkaisu yhteisölähtöisesti. Tavoitteena sekä vastata osavaltion tulosevaluaatiovaatimuksiin ja samalla luoda formatiivisia arvioinnin malleja.	Tutkimusasetelmana tapaustutkimus. Tutkimusmallissa oli konteksti-, lähestymistapa- ja tulososa-alueet. Tutkimusasetelmana empowerment-evaluaation syklisessä kehitysprosessissa muotoutuneet tutkimuskysymykset. Tiedonkeruuta ei eksplikoitu muuten kuin viittamalla laajaan tietoaineiston keräämiseen.	Arviointiprosessissa käytettiin säännöllisiä puhelinkonferensseja, tapaamisia johtokunnan kokouksissa, suunnittelutapaamisia ja koulutustapaamisia ja koulutusta, jossa käsiteltiin artikkeleita aiemmista vastaavista arvioinneista. Prosessi nosti esiin strategisen kehittämisen teemoja. Arvioijat ajautuivat suunniteltua suuremmin arvioinnin tekemiseen.

Arvioinnin tekijä, julkaisuvuosi, nimi ja maa	Kohdeinterventio ja arvioinnin tavoite	Tutkimusasetelma	Osalliset ja arviointiprosessi
Secret, Mary & Jordan, Audrey & Ford, Janet 1999 Empowerment Evaluation as a Social Work Strategy (USA)	Pienituloisille afro-amerikkalaisille HIV-riskialttiille naisille suunnattu torjuntaohjelma. Tavoitteena formatiivinen rutiinipalvelutoimintaan integroitu palveluprosessia ja toiminnan vaikuttavuutta mittaava järjestelmä.	Tutkimusasetelma kvasikokeellinen. Puolistrukturoitu haastattelututkimus. Tutkimusryhmät valittiin demografisin perustein. Muutosvalmiutta arviointi riskiarviointimittarilla, jonka perusteella asiakasinterventiot räätälöitiin. Riskikäyttäytymisen perusteella valittuja haastateltuja 246/252 (koe-/vertailuryhmä). Seurantatulokset alhaiset (15/13%). Interventiot 3 kk intervalleissa vuoden aikana. Kontrollisryhmälle normaalipalvelu.	Arviointitiimi koostui käytännön työntekijöistä, asiakkaista, pilottiohjelman johtajasta, osavaltion edustajista, terveysviranomaisista, tutkijoista ja sosiaalityön tutkijaevaluaattorista, joka johti tiimiä. Arviointitiimi laati uuden toimintastrategian (asteittaisen muutoksen malli) pohjalta arviointisuunnitelman. Luotettavuutta ylläpidettiin eri toimenpitein.
Stevenson, John & Paul Florin & Dana Scott Mills & Marco Andrade 2002 Building evaluation capacity in human service organizations: a case study (USA)	14 päihteidenkäytön ehkäisyohjelman arviointikapasiteetin kehittämisohjelma. Tavoitteena toimistojen oman evaluaation kautta kehittää toimintaa ja tulostittareita. Arviointimallina logic model-kehittäminen.	Tutkimusasetelmana tapaustutkimus. Arviointi tehtiin tarvearviointina asiakirjojen pohjalta ja benchmarking-prosessissa. Arviointi kohdistui työntekijä- ja organisaatiokapasiteettiin. Menetelminä profiilulottuvuuksien listaus ja survey. Lisäksi paikallistoimistojen johtajien ja henkilöstön kanssa käyty syvälliset keskustelut. Prosessin kesto 2 vuotta. Seuranta-aika 6 kk.	Arviointiprosessiin osallistui 13 paikallistoimistoa. Prosessi: Ensimmäisenä vuonna organisaatioiden evaluaatiokäytäntöjen kuvaus (kaksi arvioitsijaa) ja palautekeskustelu. Toisena vuonna tarvearvioinnin pohjalta kolmen workshopin sarja (25 osallistujaa). Prosessissa tarvearviointi laajennettiin koskemaan arvioinnin organisatorisia edellytyksiä. Prosessiin kuului arvioinnin tekninen tuki paikan päällä ja puhelimitse.

Arvioinnin tekijä, julkaisuvuosi, nimi ja maa	Prosessin hyvät puolet	Raportoidut tulokset	Ongelmat	Muuta
Atkinson Donna Durant & Maurice Wilson & Deepa Avula (2005) A participatory approach to building capacity of treatment programs to in engage evaluation (USA)	Prosessi lisäsi mukana olevien kyvykkyyttä organisaation kehittämisen, henkilöstön kehittämisen, kestävyys, rahoituksen hakemisen, ohjelman johtamisen ja evaluaation osalta	Yleisiä vaikutuksia oli vaikea tavoittaa kohderyhmien erojen vuoksi	Resurssit tiedonkeruuseen ja arviointiin sekä	
	Verkostoituminen johti kansalliseen yhteiseen tiedon keruuseen			
	Yhteinen tiedonkeruu ja työkalujen kehittäminen			
	Paransi kykyä tehdä seuranta-aastatteluja ja parantaa taitojaan asiakastyössä			
Harper, Gary & Contreras, Richard & Bangi, Audrey & Pedraza, Ana 2003 Collaborative Process Evaluation: Enchancing Community Relevance and Cultural Appropriateness in HIV prevention (USA)	Prosessi paransi osallisten kyvykkyyttä toiminnan suunnitteluun, suorittamiseen ja arviointiin. Lisäksi se paransi kykyä toiminnan rahoituksen hakemiseen Arviointi lisäsi verkostoitumista vastaavien ohjelmien kanssa sekä paikallisesti, että Chicagon ulkopuolella	Nauhoitusten rakenneanalyysi paljasti, että asiakkaat eivät päässeet riittävästi tuomaan omia näkemyksiään riittävästi Prosessiarvioinnin perusteella toimintaa laajennettiin Toiminnan dokumentointi parani Työntekijöiden rooleja ja vastuualueita tarkennettiin		
Johnson, Robert & Willike, Majorie & Steiner Leila 1998 Stakeholder Collaboration in the Design and Implementation of a Family Literacy Portfolio Assessment (USA)	Yhteistoiminnallinen arviointi ohjasi työntekijöiden toimintaa toiminnan päämääriä kohden.	Intervention tuloksiin ei viitata systemaattisesti	Asiakkaiden osallistaminen koettiin vaikeaksi ja prosessista tuli työntekijävetoinen	
	Yhteistoiminnallinen päätöksenteko synnytti arvioinnin, joka oli uskottava osallisille.			
	Vaikutukset työntekijöiden ammatilliseen kehittymiseen ja uusien ammatillisen kehittymisen tarpeiden idenfiointiin.		Arviointi oli aikaa vievää ja arvioinnin koettiin vievän aikaa perustyöltä.	
	Yhteistoiminta varmisti tiedon laadun parantumisen ja kulttuurillisen monimuotoisuuden kunnioittamisen ohjelmassa			
Mercier, Céline 1997 Participation in Stakeholder-Based Evaluation: a Case Study (Kanada)	Arviointi lisäsi tietoutta interventioprosessista Arviointi tuotti näkyväksi toiminnan suorittajien ja rahoittajien erimielisyydet toiminnan osalta	Arviointi tuotti tietoa erilaisista palveluiden käyttäjäryhmistä.	Kommunikointi ohjausryhmän ja Osalliset eivät osallistuneet evaluaatioprosessiin aktiivisesti Organisaatioiden erilaiset asemat rahoituksen ja Vapaaehtoisorganisaatioissa ei totuttu arviointilogiikkaan	Osallistava arviointi sopii huonosti tilanteisiin, jossa arvioinnilla on kiireellinen Työntekijöiden oletettiin osallistuvan prosessiin ilman todellisia

Arvioinnin tekijä, julkaisuvuosi, nimi ja maa	Prosessin hyvät puolet	Raportoidut tulokset	Ongelmat	Muuta
Mulroy, Elizabeth & Lauber, Helenann 2004 A User-Friendly Approach to Program Evaluation and Effective Community Interventions for Families at Risk of Homelessness (USA)	Lisäinformaation saaminen kohdeongelman monimuotoisuudesta Toiminnan tavoitteen uudelleenmäärittely hallintokeskeisestä yksilökeskeiseksi. Yleisten tavoitteiden konkretisointi käytännöllisiksi toir Arviointi vahvisti toimijoiden verkostautumista	Logic model-kehittäminen toi informaatiota palveluiden kohdentamisesta ja verkotoitumistarpeista	Arvioinnissa ongelmana oli aikaisemman arviointitiedon puute.	Yhteistoimintaa helpotti rahoittajan suhtautuminen, sen tarjoama tekninen tuki, seitsemän avustavaa sosiaalityönopiskelijaa, tasa-arvoinen, kunnioittava ilmapiiri sekä evaluoijalle ja osallisille syntyneet yhteiset hyödyt.
Papineau, Danielle & Kiely, Margaret 1996 Peer Evaluation of an Organization Involved in Community Economic Development (Kanada)	Yhteiseen uskomusjärjestelmään, mahdollisuusrakenteisiin, tukeviin resursseihin, johtajuuteen ja käytännön toimintaan liittyvän tiedon lisääntyminen Arviointituloksia käytettiin strategisessa	Tulokset validoivat ekologisten ominaispiirteiden teoriaa ja tuottivat teoriaan yhden uuden ryhmän: käytännön toiminnan.	Aineistosta nostettiin ainoastaan Arvioinnin käyttöä häiritsi organisaation rahoittajan muuttuneet rahoituskriteerit ja organisaationaalisisessa kontekstissa tapahtuneet	Arvioitsijan pitää olla poliittisesti herkkä, joustava, sitkeä ja ymmärtää erilaisia oppimistapoja
Saxe Leonard & Emily Reber & Denise Hallfors & Charles Kadushin & Delmos Jones & David Rindskopf & Andrew Beveridge 1997 Think globally, act locally: Assessing the impact of community-based substance abuse prevention (USA)	Ruohonjuuritason ihmisten osallistuminen näytti tärkeältä päätöksenteossa ja näiden rakenteiden vahvistaminen kannalta ja se korosti mission määrittelyä.	Päihteiden käyttö liittyy ympäristötekijöihin, mutta paikkakunnan status ei ollut määrittävä tekijä.	Ohjelmateorian muodostamisen oli vaikeaa kohdeongelman	
Schnoes, Connie & Murphy-Berman, Virginia & Chambers, Jeff 2000 Empowerment Evaluation Applied: Experiences, Analysis, and Recommendations from a Case Study (USA)	Arviointi nosti esiin eri organisaatiotasolla olevia näkökulmia projektien toteuttamisen suhteen Prosessi nosti esiin strategisen kehittämisen teemoja.	Intervention tuloksia ei esitetä	Ongelmia tuotti arvioinnille annetut merkitykset, ajankäytön ongelmat ja Arvioijat ajautuivat suunniteltua suuremmin Seurantakyselyssä ilmeni ristiriita yleisen tuen osallistavaa menetelmää	Mitä enemmän oltiin kiinnostuneita lyhyen aikavälin tuloksista, sitä enemmän arviointi kääntyi ulkoiseksi Pitää arvioida osallisten tieto ja ymmärrys arvioinnista

Arvioinnin tekijä, julkaisuvuosi, nimi ja maa	Prosessin hyvät puolet	Raportoidut tulokset	Ongelmat	Muuta
Secret, Mary & Jordan, Audrey & Ford, Janet 1999 Empowerment Evaluation as a Social Work Strategy (USA)	Osalliset onnistuivat kehittämään tieteellisesti hyväksyttävän arviointimallin	Intervention tuloksia ei esitetä		Arviointitaitojen kehittymistä ei voida suoraan pitää valtaistavan prosessin vaikutuksena.
	Henkilöstön ja asiakkaiden osallistuminen vaikutti positiivisesti motivaatioon ratkoa tiedonkeruuseen liittyviä ongelmia.			
	Arviointiprosessin institutionalisointi ja arviointimenettelyjen ylläpito onnistuttiin			
Stevenson, John & Paul Florin & Dana Scott Mills & Marco Andrade 2002 Building evaluation capacity in human service organizations: a case study (USA)	Henkilöstön osaamistason nousu Workshopit rakensivat luottamusta Tarvearviointi nosti esiin teknisen avun tarpeen. Toimistot arvostivat mahdollisuutta osallistua	Selkein lisäys osiolla "selkeät evaluointivastuut". Aineiston keruusuunnitelmien lisääntyminen. Millään toimistolla ei ollut hyödyntämissuunnitelmaa.	Organisatorisen vakauden puute: henkilöstön vaihtuvuus oli korkea Toimistojen oli vaikea hyväksyä kvantitatiivinen työote Resurssien ja taitojen puute	Itsearviointiin toteutus riippuu mahdollisuudesta saada teknistä tukea.

LIITE 2. ALKUPERÄISTUTKIMUKSISTA TEHDYT TIIVISTELMÄT

ATKINSON DONNA DURANT, WILSON MAURICE, AVULA DEEPA 2005. A PARTICIPATORY APPROACH TO BUILDING CAPACITY OF TREATMENT PROGRAMS TO IN ENGAGE EVALUATION. EVALUATION AND PROGRAM PLANNING 28 (3). pp. 329–334.

Kohde, maa ja kohderyhmä:

CSAT (Centre for Substance Abuse Treatment) Targeted Capacity Expansion -ohjelman projektit (41), jotka auttavat afrikkalais-amerikkalaisia, latino ja muita HIV/AIDS uhan alaisia päihteiden käyttäjiä, USA

Tavoite ja työmenetelmät:

Tavoitteena oli yhteisöllisten päihderiippuvaisten palvelujen tuottaminen asiakkaiden päihteiden käytön vähentämiseksi ja yhteisön tuottaviksi jäseniksi saattamiseksi. Työmenetelmät olivat ohjausta, perheterapiaa, vieroitusta, palveluohjausta, vanhemmuuden tukea, läheteitä hoitoihin ja työnsaamisen neuvontaa. Rahoittajan mukaan odotettiin tilivelvollisuutta päihteiden käytön, asumisolosuhteiden, koulutuksen ja työn sekä rikosten ja terveyden alueilla. Kehitetty työkalu mittasi asiakastuloksia kullakin alueella. Tietoa koottiin ohjelmaan tultaessa, 6 kk:n kulutta ja 12 kuukauden kuluttua.

Osallistava prosessi:

41 hanketta jaettiin neljään yhteistyöryhmään. Tavoitteena oli keskustella hoidosta, interventioista erityisryhmille, henkilöstöstä ja verkostoimisesta. Vapaaehtoinen osallistuminen ryhmiin alussa 90 %, sitten 80 %. Ryhmäteemat: aikuiset, rikosyhteys, metadonihoitoa saavat, Amerikan intiaanit ja naiset. Lisäksi perustettiin kolme ryhmää: toimintahäiriöt, asiakkaat joilla oli HIV/AIDS sekä etsivä HIV-työ.

Missio määritteli ne tehtävät, jotka oli määrä suorittaa. Kaikki ryhmät käyttivät GPRA-työkalua (Government Performance and Results Act 1993), joka vaati tilivelvollisuutta kaikilta liittovaltiotason toimistoilta. Työkalu todettiin puutteelliseksi, joten lisätiedon tarve nousi esiin. Lisätietoa kaivattiin seksuaalisesta riskikäyttäytymisestä, lävistyksistä ja tatuoinneista sekä huumaiden käytön stigmasta.

Koulutus ja tekninen apu:

Kokemuksia vaihdettiin aineiston kokoamisen taitojen parantamiseksi. Ymmärryksen koostamismuistio (MOU= Memorandum of Understandings), jolla tietoa jaettiin, raportoitiin ja julkaistiin. Kukin ryhmä tuotti yleistietoa aineiston analyysin pohjalta. Yhteisen aineiston pohjalta oli helpompaa ymmärtää omaa asiakaskuntaa, heidän ominaisuuksiaan, asioitaan ja tuloksia. Aineisto analysoitiin myös asiakastasolla sen osalta, miten hyvin he menestyivät hoidossa ja olivatko interventiot soveltuvia juuri heille.

Asiakkaiden fokus-ryhmä:

Hankkeet kehittivät tiedonkeruun työkalun työntekijänsä ja heidän mahdollisuuksien mukaan koota tietoa ja hankkivat resurssit tiedonkeruuseen. Tiedonkeruutyökalut olivat hyvin lyhyitä, jotkut käsittivät kuitenkin jopa yli 100 osiota. Kunkin ryhmän oli tuotettava ainakin yksi aineisto-osio, jotta he saivat pääsyn koko aineistoon.

Rahoitusta saaneet hyötyivät yhteisestä tiedonkeruusta ja työkalujen kehittämisestä. Myös yhteistyöllä, vuorovaikutuksella ja verkostoitumisella oli omat hyötynsä. Verkostoituminen johti kansalliseen yhteiseen tiedonkeruuseen hoito-ohjelmista koko maassa. Näiden etuna nähtiin objektiivisuus ja mahdollisuus tuottaa räätälöityjä interventioita. 80 000 GPRA tiedostoa kerättiin viiden vuoden aikana. Tiedontuotanto ja sen analyysi auttoi osoittamaan tuloksia.

Aineiston keruu lisäsi mukana olevien kyvykkyyttä organisaation kehittämisen, henkilöstön kehittämisen, kestävyuden, rahoituksen hakemisen, ohjelman johtamisen ja evaluaation osalta, Se paransi organisaatioiden kykyä tehdä seurantahaastatteluja ja kykyä parantaa asiakastyötaitoja. Henkilöstön vaihtuvuus on ongelma.

Tutkimuksen luotettavuus:

Luotettavuus vaatimaton: mittareita ei eksplikoitu, tulosten esittelystä ei voi päätellä, mihin ne perustuvat.

HARPER GARY, CONTRERAS RICHARD, BANGI AUDREY, PEDRARA ANA 2003. COLLABORATIVE4 PROCESS EVALUATION: ENCHANCING COMMUNITY RELEVANCE AND CULTURAL APPROPRIATENESS IN HIV PREVENTION. JOURNAL OF PREVENTION & INTERVENTION IN THE COMMUNITY 26 (2) pp. 53-69.

Arviointi suoritettiin Chicagossa USA:ssa. Kohteena oli kaksi etnisille HIV/AIDS-uhan alla oleville nuorille suunnattua ohjelmaa. Arvioinnissa käytettiin empowerment evaluaation mukaista kehittämisarviota. Arviointi oli monimetodinen.

Ensimmäisessä vaiheessa määriteltiin kohdealueeseen liittyviä mediassa ja populaarikulttuurissa vallitsevia hallitsevan kulttuurin narratiiveja ja yhteisön omia narratiiveja arviointimenetelmien kulttuurilliseksi kohdentamiseksi. Lähestymistapana oli narratiivinen etnografia. Ennen varsinaista arviointiprosessin alkua arviointiryhmä käytti aikaa miellettyjen hierarkiaerojen madaltamiseksi tutustumalla kohdeorganisaatioiden työntekijöihin.

Arviointisuunnitelman tekeminen kesti kolme kuukautta. Tähän kuului ryhmätapaamisia, toiminnan havainnointia, arviointiin liittyvien "toivelistojen" laatimista ja arvioinnin kohteiden priorisointia. Arvioinnin ja kehittämisen kohteeksi nostettiin työntekijöiden kykyjen kehittäminen, ohjelman promotio ja palvelun saavuttavuuden mittaaminen sekä ohjelman toimeenpano.

Kykyjen kehittämisessä keskityttiin työntekijöiden vuorovaikutukseen asiakkaiden kanssa. Tätä varten kehitettiin systemaattinen asiakastyön eri osa-alueisiin keskittynyt (sisältö, ryhmäprosessit, ongelmat, henkilökohtaiset reaktiot) puolistrukturoitu palautemenetelmä ongelma-alueiden dokumentointiin. Ennen raportoitua arviointia ohjelmien parissa ei oltu tehty promotio ja saavuttavuuden mittaamista. Prosessissa kehitettiin seurantarekisterit mainonnalle, saavuttavuuden edistämiseksi, yhteydenotoille yhteistyötahoille, vastatuille puheluille ja uusille toiminnoille. Tätä käytettiin hyväksi toiminnan suunnittelemisessa. Ohjelman toimeenpanon mittaamisessa käytettiin avoimia istuntojen arviointilomakkeita, fokus-ryhmiä, laadullisia asiakashaastatteluja, ulkoista havainnointia, istuntojen nauhoitusten rakenneanalyysiä ja interventioiden standardisointia.

Arviointiryhmä arvioi aineistoa säännöllisin väliajoin. Ohjelmia muutettiin hyvien käytäntöjen periaatteella vähiten tehokkaiden menetelmien poiskemiseksi. Nauhoitusten rakenneanalyysi paljasti, että asiakkaat eivät päässeet riittävästi tuomaan omia näkemyksiään esiin, prosessi ei tarjonnut riittävästi tilaa ryhmäkeskusteluille ja vuorovaikutukselle. Istuntojen rakennetta muutettiin kohti vuorovaikutteista oppimista ja istuntoja räätälöitiin tuomalla esimerkiksi varsinaisen aihealueen ohelle ura- ja opintoneuvontaa. Toisessa ohjelmassa prosessiarviointi tuotti tietoa ympäristön asiakkaille aiheuttamista riskitekijöistä, joiden perusteella toimintaa laajennettiin.

Arviointi auttoi parantamaan toiminnan dokumentointia. Lisäksi sen jälkeen alettiin tarkentamaan työntekijöiden rooleja ja vastuualueita. Arviointi lisäsi

osallisten kyvykkyyttä toiminnan suunnitteluun, suorittamiseen ja arviointiin. Lisäksi se paransi kykyä toiminnan rahoituksen hakemiseen. Lisäksi arviointi lisäsi verkostoitumista vastaavien ohjelmien kanssa sekä paikallisesti että Chicagon ulkopuolella. Arviointimenetelmien tuloksia ei ole eksplikoitu, mutta arviointiprosessi on kuvattu läpinäkyvällä tavalla.

JOHNSON ROBERT, WILLIKE MAJORIE & STEINER LEILA 1998. STAKEHOLDER COLLABORATION IN THE DESIGN AND IMPLEMENTATION OF A FAMILY LITERACY PORTFOLIO ASSESSMENT. AMERICAN JOURNAL OF EVALUATION, 19 (3) pp. 339-353.

Arviointi toteutettiin Yhdysvalloissa, Nebraskan osavaltiossa Lincolnissa. Arvioinnin kohteena oli ohjelma, joka tarjoaa integroitua kasvatus- ja sosiaalipalveluita aikuisille ja nuorille aikuisille, joilta joko puuttuu lukutaitoon liittyviä kykyjä tai on vastuussa alle 7-vuotiaasta lapsesta. Arviointi tilattiin kuvaamaan ohjelman palveluita ja keräämään näyttöä neljän ydinohjelman (Adult Basic Education, Family Literacy, Early Childhood, Home Visits) vaikuttavuudesta. Ydinohjelmat syntetisoitiin kahteen ryhmään: elämäntaidot ja huoltajuus. Muutosta mitattiin standardoidulla, kansallisesti käytetyllä muutosta kuvaavalla mittarilla (Home Screening Questionnaire)

Kahden tutkimusvuoden (1994-1996) aikana ohjelma tarjosi jatkuvia palveluita noin 50 perheelle. Perheistä puolet puhui englantia ensisijaisena kielenään. Metodina käytettiin portfolio-arviointia (a collection of evidence, usually in written form, of both the products and processes of learning). Tiedonkeruumenetelmät integroitiin osaksi asiakastyötä. Arviointiprosessin aikana työntekijät kokivat tarpeen kohdentaa portfolioon mittareita toiminnan päämääriä kohden.

Arviointiryhmään kuuluivat kaksi arvioitsijaa, kaikki seitsemän työntekijää (kouluttajat ja koordinaattori), liittovaltion ohjelmajohtaja ja johtajan hallinnollinen avustaja. Arvioitsijoiden koulutustaustasta ei ole mainintaa. Työntekijät ja yksi arvioitsija muodostivat ydinryhmän, joka kokoontui säännöllisesti. Ryhmä määritteli, minkä tyyppinen aineisto hyväksyttiin dokumentaatioksi arviointiin. Henkilökunnan herkkyys mahdollisille (esim. kulttuurisille ennakkokäsityksille) vääristymille vaikutti portfolio-arvioinnin kehittämiseen.

Raportissa ei raportoida varsinaisia evaluaation tuloksia, eikä portfolioiden suhteesta standardoituihin mittareihin ole mainintaa kuin yleisellä tasolla. Tutkimusmittareiden kehitys on kuvattu hyvin. Raportoidut tulokset: Hyviä puolia 1. Yhteistoiminnallinen arviointi ohjasi työntekijöiden toimintaa toiminnan päämääriä kohden. 2. Yhteistoiminnallinen päätöksenteko synnytti arvioinnin, joka oli uskottava osallisille. 3. Yhteistoiminnalla oli vaikutusta työntekijöiden ammatilliseen kehittymiseen ja uusien ammatillisen kehittymisen tarpeiden identifiointiin. 4. Yhteistoiminta varmisti kulttuurillisen monimuotoisuuden kunnioittamisen ohjelmassa. Huonoja puolia 5. Asiakaiden osallistaminen koettiin vaikeaksi ja prosessista tuli työntekijävetoinen. 6. Ajan käyttö, arvioinnin koettiin vievän aikaa perustyöltä.

MERCIER CÉLINE 1997. PARTICIPATION IN STAKEHOLDER-BASED EVALUATION: A CASE STUDY. EVALUATION AND PROGRAM PLANNING 20 (4) pp. 467-475

Arviointi suoritettiin Kanadassa, Montrealin kaupungissa. Evaluaation kohteena oli ohjelma, jonka tavoitteena oli lisätä terveys- ja sosiaalipalveluiden saavutettavuutta kodittomille ja kehittää uusia palveluita vakavissa mielen-terveydellisissä ongelmissa oleville. Ohjelma sisälsi 27 (N) toimenpidettä, joissa työskenteli n. 50 henkilöä. Arvioinnissa oli mukana 10 (n) kohdetta, joista kuusi oli päiväkeskuksia, kaksi iltakeskuksia ja kaksi nuorille suunnattua liikkuvia keskuksia. Toimenpiteet otettiin käyttöön ja toteutettiin kahden vuoden aikana. Yhteistoiminnallisen arviointistrategian toteutumisen varmistamiseksi perustettiin seurantaryhmä suunnittelua varten, ohjausryhmä arvioinnin implementoinnin varmistamiseksi ja koordinaatioryhmä. Tutkimusmenetelminä oli havainnointi (kaksi puolipäiväistä jaksoa kussakin kohteessa), puolistrukturoitu haastattelu ohjelmien koordinaattoreiden kanssa ja sisäisen dokumentaation arviointi.

Evaluaation tarkoituksena oli arvioida toiminnan relevanssia, kuvata toiminnan implementointia ja toimintaa sekä tehdä suosituksia. Interventio kohtasi vastustusta käytännön toimijoiden tasolla. Työntekijät pelkäsivät arvioinnin epäonnistuvan toiminnan monimuotoisuuden kuvaamisessa ja sen vaikuttavan toiminnan rahoitukseen. Prosessin edetessä pelot arviointitoimintaa kohtaan kuitenkin hälvenivät.

Arviointiin osallistumisen epätasa-arvoinen rakenne ei tukenut tulosten toteuttamista. Ongelmat liittyivät evaluaation organisaationaaliseen kontekstiin (arviointi toteutettiin "ylhäältä-alas", toteutus koettiin byrokraattiseksi, organisaatioiden erilaiset asemat rahoituksen ja institutionaalisten suhteiden suhteen), osallisten ominaisuuksiin (vapaaehtoisorganisaatioissa ei totuttu arviointilogiikkaan, eli arviointi nähtiin rahan, ajan ja energian tuhlausena) arviointimethodeihin (osalliset eivät osallistuneet evaluaatioprosessiin aktiivisesti (omistajuus). Kuitenkin prosessin aikana ilmenneet ongelmat nostattivat paljon virallisia ja epävirallisia keskusteluita. Johtopäätös: Osallistava arviointi sopii huonosti tilanteisiin, jossa arvioinnilla on kiireellinen aikataulu. Kommunikointi ohjausryhmän ja työntekijöiden välille jätettiin epävirallisen kommunikoinnin tasolle.

Varsinaisen arvioinnin suoritti yliopistotutkijoiden muodostama evaluaatioryhmä, joka koostui vanhemmasta tutkijasta ja kahdesta tutkimusavustajasta. Lisäksi muut ohjausryhmän jäsenet osallistuivat arviointistrategian ja tiedonkeruumenetelmien suunnitteluun sekä tulosten tulkintaan. Arviointi paljasti toimijoiden ja rahoittajien välillä olevan suuren kuilun toimintaan liittyvissä käsityksissä. Arviointi paljasti tarpeen organisoida palvelut hieman eri tavalla. Vaikka raportin suositukset koettiin oikeutetuiksi, mitään ei raportoitu tehdyksi suositusten toteuttamiseksi. Puolivuotta raportin jälkeen tuloksia käsiteltiin uudestaan, jolloin käsiteltiin sitä, kuinka tulokset voisi muuttaa toiminnaksi. Arviointiprosessi on kuvattu läpinäkyvällä tavalla, mutta raportissa ei ole varsinaista kuvausta arvioinnin vaikutuksista ja seurauksista.

MULROY ELIZABETH & LAUBER HELENANN 2004. A USER-FRIENDLY APPROACH TO PROGRAM EVALUATION AND EFFECTIVE COMMUNITY INTERVENTIONS FOR FAMILIES AT RISK OF HOMELESSNESS. SOCIAL WORK 49 (4). pp 573-586

Arviointi suoritettiin Yhdysvalloissa, Honolulun kaupungissa. Arvioinnin kohteena oli asumisen tukemiseen liittyvä ohjelma. Ohjelma poikkesi holistisen ja ennaltaehkäisevän lähestymistavan takia perinteisestä asiakas-sosiaalityöntekijä -asetelmasta. Siinä tuotettiin useita asiakkaiden tukipalveluita (Kotitalouksien tukeminen, Oppiminen ja elämäntaidot, Yhteisön kehittäminen ja Työntekijöiden kehittäminen) yhtäaikaaisesti asunnottomuutta kokeneille ja sen riskin alla oleville. Osallistujien (N=2500) koostumus oli samantyyppinen kuin vastaavissa ohjelmissa suurissa kaupungeissa. 94 % osallistujista oli värillisiä, 68 % osallistuvista kotitalouksista oli yksinhuoltajakotitalouksia, 80 % sai julkisia tukia. Asuinalueen työttömyysaste oli 11,5 % sen ollessa osavaltion tasolla 5,7 % ja valtakunnallisesti 4,1 %. Tutkimuksen kohderyhmä (n=93) valittiin eniten asunnottomuuden uhan alla olevista.

Tutkimusaineisto kerättiin useasta lähteestä: arvioimalla keskuksen asiakastietoja, arkistotietoja, ohjelma-asiakirjoja, fokusryhmiä, haastatteluista, osallisten havainnoista, asukkaiden osallistumista ohjelmaan kuvaavasta aikajanasta ja vuokranmaksurekistereistä. Evaluaation tavoitteena on löytää toimintaa kehittäviä elementtejä ulkoisesti suoritettuna arvioinnin lisäksi. Interventiomallina oli (jatko)kehittää toimintateoriaa (logic model) ensiksi toiminnan päämäärän selkeyttämiseksi, toiseksi käytännön toiminnan kannalta relevanttien tutkimuskysymysten ja tulosmuuttajien operationalisoimiseksi. Prosessi oli yhteistoiminnallinen, missä tilaajaorganisaation rooli näkyi teknisen avun muodossa. Tämä näkyi esimerkiksi toiminnan tavoitteen, "asunnottomuuden ehkäisyn ja kotitalouksien omavaraisuuden", uudelleenmäärittelyssä hallintokeskeisestä yksilökeskeiseksi. Yhteistoimintaa helpotti 1. rahoittajan tavoitteet, rooli, asenne ja sen tarjoama tekninen tuki. 2. seitsemän avustavaa sosiaalityönopiskelijaa 3. tasa-arvoinen, osallisia kunnioitava, ilmapiiri. 4. evaluoijalle ja osallisille syntyneet yhteiset hyödyt. Arvioinnin suoritti kaksi yliopistotutkijaa ja seitsemän sosiaalityön opiskelijaa

Evaluaation vaikutukset syntyivät vaiheittain. 1. Toimintateorian (uudelleen) arvioinnilla oli kolme vaikutusta. Ensiksi se auttoi henkilökuntaa hahmottamaan, mikä on realistista ja mahdollista tehdä pienellä henkilökunnalla aikarajallisessa projektissa. Toiseksi mallin kehittäminen auttoi arvioitsijoita ymmärtämään interventioiden monimutkaisuutta. Kolmanneksi se auttoi henkilökuntaa ja evaluaattoreita oppimaan yhteistoiminnallisesti. 2. Intervention käsitteellistäminen. 3. Implementaatioprosessin rajausta tehtiin yhteistyössä useiden ohjelmien kanssa. Tavoitteena oli yhteistyöverkostojen luominen. 4. Intensiivisen tarvelähtöisen mallin luominen. Arviointi paljasti tukipalveluiden yhtäaikaisen käytön ja sen välttämättömyyden palveluprosessin kannalta.

Tutkimusprosessi, -menetelmät ja aineiston analyysi on kuvattu läpinäkyvällä tavalla

PAPINEAU DANIELLE & KIELY MARGARET 1996. PEER EVALUATION OF AN ORGANIZATION INVOLVED IN COMMUNITY ECONOMIC DEVELOPMENT. CANADIAN JOURNAL OF COMMUNITY MENTAL HEALTH 15 (1) pp. 83-95.

Arvioinnin toteuttamispaikasta ei ole mainintaa. Lähteestä on pääteltävissä toteuttamiseen olevan Kanada. Arvioinnin kohteena on kahdeksan sosiaalipalveluita tarjoavan organisaation yhteenliittymän vertaisarviointi (peer evaluation). Organisaatioiden toiminta keskittyi marginalisoituneiden yhteisöjen taloudelliseen kehittämiseen. Arvioinnin tavoitteena oli luoda arvio yhteenliittymän työntekijöiden voimavaraistumista tukevista ekologisista ominaispiirteistä (ecological characteristics). Arviointiin osallistui arvioinnin koordinaattorina toimineen psykologin lisäksi 20 työntekijää (joista neljä vapaaehtoisia).

Arviointiprosessi kesti vuoden ja neljä kuukautta. Kaksi kuukautta kestänyt perehdyttämisvaihe sisälsi arviointimenetelmän esittelyn johtokunnalle, sidosryhmien määrittelyn ja menetelmän esittelyn heille. Yhdeksän kuukautta kestänyt tutkimussuunnitelman tekeminen piti sisällään pienryhmissä toteutetun tutkimuskysymysten määrittelyn ja tutkimusmenetelmän suunnittelun. Viisi kuukautta kestänyt aineiston keruu ja analyysi jaettiin evaluaattorin kouluttamien arviointiin osallistuneiden kesken. Evaluaattori kirjoitti tutkimusraportin, jota käytettiin osallisten kesken tulevan toiminnan suunnittelun lähteenä.

Tutkimusaineisto kerättiin 11-kohtaisella avoimella kyselylomakkeella. Aineistoa tarkasteltiin induktiivisesti ekologisten ominaispiirteiden viitekehuksesta käsin. Arvioinnin tulokset ryhmiteltiin viiteen ekologiseen ryhmään: yhteiseen uskomusjärjestelmään, mahdollisuusrakenteisiin, tukeviin resursseihin, johtajuuteen ja käytännön toimintaan. 1. Yhteisistä uskomusjärjestelmistä identifioitiin yhteinen maailmankatsomus, käsitys siitä, että oman organisaation omaksuvat mallit ovat käyttökelpoisia myös muille vastaaville organisaatioille, käsitys vertaisorganisaatioiden verkostoitumisen merkityksestä ja käsitys kollektiivisen hallinnon ja työskentelytapojen merkityksestä. 2. CED-organisaatiomalli mahdollisti uusien toiminta- ja yhteistyötapojen syntyminen. 3. CED-organisaatiomallin katsottiin tuottavan relevanttia tietoa ja mahdollistavan helposti lähestyttävän työtavan käytännön työhön. 4. CED-organisaation johtamismalli oli konsensuaalinen ja kollektiivinen sekä organisaation sisällä että suhteessa ulkopuolisiin. Johtamismallin nähtiin synnyttävän ja vahvistavan liittoumia ja edisti työilmapiiriä, jossa ryhmät näkivät toisensa yhteistyökumppaneina eikä kilpailijoina. Korostettiin luottamuksellisten suhteiden merkitystä. 5. Aineiston analyysissä nousi käytännön toiminnan luokka eli organisaation kyky tuottaa konkreettisia tuloksia nähtiin organisaatiossa toimimisen kannalta välttämättömäksi.

Raportissa mainitaan osallistavan menetelmän vaikeuksista niitä kuitenkin tarkentamatta. Arvioitsijan pitää olla poliittisesti herkkä, joustava, sitkeä ja ymmärtää erilaisia oppimistapoja ja osallisten tarpeita. Arviointiprosessi ja tulokset on johdettu pääasiallisesti läpinäkyvästi ja luotettavasti. Mahdollisuusrakenteisiin ja tukeviin resursseihin liitettyä aineistoa ei tosin voi pitää

täysin johdonmukaisena. Huomionarvoista on myös, että aineistosta nostettiin ainoastaan taustaviitekehukseen sopivia esimerkkejä, eikä ristiriitaisuuksista raportoitu.

SAXE LEONARD, REBER EMILY, HALLFORS DENISE, KADUSHIN CHARLES, JONES DELMOS, RINDSKOPF DAVID & BEVERIDGE ANDREW 1997. THINK GLOBALLY, ACT LOCALLY: ASSESSING THE IMPACT OF COMMUNITY-BASED SUBSTANCE ABUSE PREVENTION (1995-2001). EVALUATION AND PROGRAM PLANNING. 20 (3) pp. 357-366,

Kvasikokeellisen tutkimuksen kohteena oli kysymys: toimiiko yhteisöllinen, päihteiden käyttöä vähentämään pyrkivä ohjelma "Fighting back" 14 yhteisössä. Voidaanko päihteiden käyttöä vähentää yhteisöperusteisilla laajoilla ja koordinoituilla pyrkimyksillä ja voiko laaja-alaisella yhteisöperusteisella ohjelmalla vähentää luotettavasti päihteiden käyttöä? Tarkoitus oli luoda ehkäisyn, hoidon ja jälkihoidon järjestelmä muuttamalla ympäristöä, joka edistää ja ylläpitää alkoholin ja muiden päihteiden käyttöä.

Interventio perustui yhteisön yhteiseen näkyyn, yhteisiin pyrkimyksiin ja laajoihin partnerhipeihin, joissa oli mukana yhteisön eri tasot kansalaisten työryhmässä; liike-elämä, kirkot, lääketiede, juridinen näkökulma ja naapurusto.

Evaluaatiolla arvioitiin laajan ja eri tavoin toteutetun ohjelman prosessi- ja tulostekijöitä. Evaluaatio oli sekä prosessi- että tulosorientoinut ja siitä käytettiin monimetodista, pitkäaikaista kvasi-randomisoitua koeasetelmaa siten, että kussakin 14 koe-yhteisössä muodostettiin ryhmät 2-4 demografisesti samanlaisesta vertailupaikasta. Vertailuyhteisöt poikkesivat toisistaan alueellisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti ja useimmissa niistä oli laajat etniset ja rodulliset vähemmistöasujaimistot, sisäsyntyistä köyhyyttä, työttömyyttä sekä rikoksia.

Interventiostrategioita oli kolmentasoisia: 1) ympäristöstrategiat, 2) yksilölliset strategiat ja 3) saatavuuden ja kustannusten strategiat. Näitä käytettiin eri tavoin eri hankkeissa. Tehtiin laaja random digit dial (RDD) -puhelinkysely (n. 20 min) (1995) päihteiden käytöstä ja asenteista, laadullisia yhteisötutkimuksia, selvitettiin johtamisen informaatiojärjestelmää sekä yhteisöindikaattoreita, joilla arvioitiin liikenneonnettomuuksien määrää, rikosten määrää, terveysongelmia ja kuolleisuutta. Survey kohdistui 13 929:lle henkilölle ja pääotos noin 5000 vastaajalle, jotka olivat 16-44 -vuotiaita ja vertailuyhteisöille kaikkiaan 12 113 henkilölle. Lisäksi 1816 vastaajaa, iältään 16-22 tutkittiin nuoriso-otoksessa.

Surveyn tarkoitus oli tutkia vastaajien päihteiden käytön määrää, heidän ystäviensä päihteiden käyttöä sekä asenteita päihteiden käyttöön. Lisäksi koottiin demografista tietoa. Puhelinsurveyn kysymykset olivat kansallisten kyselyjen validoimia mm. kansallisen kotitalouksien päihdekysely. Tietoa koottiin yksilöistä ja yhteisöistä sekä kokeilupaiikkakunnista aikasarjoina ja aineistotriangulointia käyttäen. Kutakin riippuvaa muuttujaa kohti tietoa koottiin useista paikoista. Lisäksi tehtiin laadulliset yhteisökyselyt ja käytiin lävitse viralliset ja epäviralliset projektidokumentit, havainnoitiin osallistujia ja tehtiin tutkimus yhteisön tiedonvaihdosta ja vuorovaikutuksesta ja saatu prosessitietoa käytettiin ohjelman parantamiseen. Koottu tieto jaettiin

kaikille kokeilupaikkakunnille odotuksin, että se lisää osallistujien ymmärrystä ja auttaa evaluaattoreita tavoittamaan ohjelman ytimen. Johtamisen tietojärjestelmässä koottiin systemaattista tietoa siitä, miten kukin paikkakunnalta organisoitui ja miten yhteisö osallistettiin. Kultakin paikkakunnalta koottiin tietolevyke kerran kuukaudessa ja neljännesvuosiraportit. Aineiston pohjalta luotiin lista 47 ohjelmastrategiasta, joissa tavoitettiin tarkoituksenmukaisia toimintoja.

Tulokset ja diskussio

Hanke jatkui vuoteen 2001. Alustavien tulosten mukaan koepaikkakunnat eivät eronneet merkittävästi kontrollipaikkakunnista seitsemällä muuttujalla (alkoholin käyttö viimeisen 30 päivän aikana, yli 4 drinkkiä, alkoholiriippuvuus, marihuanan käyttö 12 kuukauden aikana, kokaiinin käyttö 12 kuukauden aikana, muun laittoman huumeen käyttö, huumeriippuvaisuus). Tulokset vaihtelivat enemmän koepaikkakuntien kuin koepaikkakuntien ja vertailupaikkakuntien kesken eikä paikkakunnan status ollut määrittävä tekijä minkään suhteen. Päihteiden käyttö liittyy ympäristötekijöihin, mutta paikkakunnat vaihtelevat paljon, joten ohjelmateorian muodostaminen oli vaikeaa. Ruohonjuuritason ihmisten osallistuminen näytti tärkeältä päätöksenteossa ja näiden rakenteiden vahvistamisen kannalta ja se korosti mission määrittelyä. Eroavuuksia paikkakuntien välillä oli sen suhteen, korostettiinko hoitoa vai ennaltaehkäisyä, ja tästä laadullinen aineisto toi hyvää tietoa. Avaintulos: yhteisöt käyttivät erilaisia strategioita ja ainoastaan 4 yhteensä 14 projektista käytti kolmen strategiatason interventioita. Ei ole eriteltävissä, mitkä hankkeen rakenteen piirteet ovat olennaisia ja mitkä eivät, mutta prosessin ymmärtäminen korostuu tulosten arvioinnissa.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Kyseessä oli kvasikokeellinen asetelma, jossa koottiin monipuolisesti tietoa. Raportoinnissa ei kuitenkaan ole kuvattu, miten osallisten mukaan saaminen ja hankkeen sisäinen arviointi tapahtui.

SCHNOES CONNIE, MURPHY-BERMAN VIRGINIA & CHAMBERS JEFF 2000. EMPOWERMENT EVALUATION APPLIED: EXPERIENCES, ANALYSIS AND RECOMMENDATIONS FROM A CASE STUDY. AMERICAN JOURNAL OF EVALUATION 21 (1) pp. 53-64.

Arviointi tapahtui Yhdysvalloissa. Tekijät olivat mukana Nebraskan osavaltion tilaaman ohjelma-arvioinnin tekemisessä. Arvioinnin kohteena oli kolme lasten ja perheiden palveluohjelmaa, joissa toiminnan lähtökohtana on ongelmien ratkaisu yhteisölähtöisesti. Ohjelmat poikkesivat toisistaan palvelujen, maantieteellisen sijainnin ja lapsi- ja perhepalveluiden käsitteellisten lähestymistapojen suhteen. Yhdessä painopistealueena oli lasten ja perheen kouluttamisessa kolmen piirikunnan alueella. Toisessa kaupunkialueella toimineessa aloitteessa vahvistettiin lapsiperheiden resursseja lähiökehittämisen keinoin. Kolmas aloite toimi seitsemän kunnan alueella vanhempien koulutuksen kautta.

Arvioinnissa oli tavoitteena sekä vastata osavaltion tulosevaluaatiovaatimukseen ja samalla luoda aidosti projekteja hyödyttäviä arvioinnin malleja. Tutkimusmallissa oli konteksti-, lähestymistapa- ja tulososa-alueet. Tuloksia haettiin sekä ohjelma- ja projektitasolla siten, että ohjelmatason laajempaa kehystä voitiin käyttää "räätälöinnin" pohjana projektitasolla arvioinnin pohjana. Laajempi kehys tuotettiin yhteistyössä projektien johdon kanssa, projektitasolla käytettiin Empowerment-evaluaation lähestymistapaa, eli arviointiryhmällä oli konsultoiva rooli arvioinnin toteuttamisessa. Arvioinnissa käytettiin säännöllisiä puhelinkonferensseja, tapaamisia johtokunnan kokouksissa, suunnittelutapaamisia ja koulutustapaamisia ja koulutusta, jossa käsiteltiin artikkeleita aiemmista vastaavista arvioinneista. Lisäksi julkaistiin säännöllistä arviointiin liittyvää uutislehteä. Arviointiprosessin toimivuutta seurattiin lähettämällä osallistujille epävirallinen kysely.

Kaikista projekteista kerättiin laajasti dataa, mutta arvioijat ajautuivat suoremmin arvioinnin tekemiseen, kuin oli suunniteltu. Ajan kuluessa kävi ilmi, että erimielisyyksiä syntyi projektien suunnitelmissa ja toiminnassa, ja käsityksissä evaluaation toiminnasta, merkityksestä ja arvosta. Siten tavoiteltua yhteistä päätöksentekoa ei saavutettu. Lisäksi ongelmalliseksi muodostui osallisten antamat subjektiiviset ja laveat merkitykset käsitteelle "tulokset". Tehdyssä seurantakyselyssä ilmeni ristiriita yleisen tuen osallistavaa menetelmää kohtaan ja implementoinnin vaikeuden välillä. Empowerment termistä huolimatta, arviointi oli tilattu "ylhäältä-alas". Toiseksi osalliset joutuivat osallistumaan varsinaisen työn ohella. Kolmanneksi ohjelmien jatkuvuus arvioinnista riippumattomista syistä, eli arvioinnin aikaperspektiivi, vaikutti osallistumismotivaatioon. Arviointi nähtiin osallisten taholta lyhyen aikavälin asian ajamisena, eikä pidemmän ajan kehittämisenä. Mitä enemmän oltiin kiinnostuneita lyhyen aikavälin tuloksista, sitä enemmän arviointi kääntyi ulkoiseksi.

Kuitenkin on huomattava, että kritiikki on toteutettu ohjelma-arvion näkökulmasta. Joissain tapauksissa keskustelut kääntyivät mahdollisuuksiksi keskustella osallisille merkityksellisistä, mutta arvioinnin kannalta merkityksettömistä aiheista. Lisäksi arviointikysymykset muotoutuivat osallisten

puolelta usein pikemminkin strategioiden kehittämistä tukevan tiedon keräämiseksi kuin ohjelmien vaikutusten arvioimiseksi. Summa summarum: "it is important to assess the stakeholders' perceptions and understanding related to evaluation." "it is imperative to assess the external support structures ... that support an empowerment evaluation approach [...] the idea of "being empowered" must have practical consequences".

Tekijöiden koulutustaustaa tai kokemusta ei mainita. Arviointiprosessi on kuvattu läpinäkyvällä tavalla, mutta varsinaisista arvioinnin tuloksista, eikä muutoksista organisaation toimintaan ole mainintaa.

SECRET MARY, JORDAN AUDREY & FORD JANET 1999. EMPOWERMENT EVALUATION AS A SOCIAL WORK STRATEGY. HEALTH & SOCIAL WORK 24 (2) pp. 120-127

Tapaustutkimuksessa kehitetään valtaistavaan arviointiin perustuvaa lähestymistapaa HIVin torjuntaan tähtäävien ohjelmien arviointia varten. Osavaltion HIVin estämisen suunnittelukomitean ja ohjelman arviointitiimin tavoitteena oli kehittää luotettava ja käytännöllinen HIVin torjuntaohjelmien arviointimalli. Mallin tuli sisältää tiedon keräämismenettelyn, joka voitaisiin sisällyttää rutiinipalvelutoimintaan, se tarjoaisi prosessia koskevaa tietoa, jota voitaisiin hyödyntää ohjelman kehityksessä, ja se antaisi tulostietoa ohjelman vaikuttavuudesta. Pilottiarviointiin valittiin pienituloisille amerikkalaisille, HIV-riskialttiille naisille tähdätty torjuntaohjelma. Riskialtisuus määriteltiin naisen oman tai seksipartnerin suonensisäisen huumeidenkäytön perusteella. Yhdysvalloissa toteutetun ohjelman tarkempi toteutuspaikka ei ilmene artikkelista.

Arviointitiimi, joka laati arviointisuunnitelman, koostui käytännön työntekijöistä, asiakkaista, pilottiohjelman johtajasta, osavaltion edustajista, terveysviranomaisista, tutkijoista ja sosiaalityön tutkijaevaluaattorista, joka johti tiimiä. Tiimi arvioi kriittisesti valitun ohjelman ja kehitti sille uuden strategian, joka perustui käyttäytymisen asteittaisen muutoksen malliin. Sen mukaan yksilöt siirtyvät asteittain viiden "muutosvalmius" -vaiheen läpi (1. ei aikomusta muuttaa käyttäytymistä, 2. tietoisuus ongelmasta, mutta haluttomuus muutokseen, 3. aikomus muuttaa toimintaa lähitulevaisuudessa, 4. aktuaalinen käyttäytymisen muutosprosessi, ja 5. muuttuneen toiminnan ylläpito), kun he edistyvät addiktiokäyttäytymisestä pysyvään raittiuteen.

Arviointitiimi määritteli prosessi- ja tulostittarit uudelle palvelulle sekä identifioivat sopivat mittausmenetelmät. Käytetty tutkimusasetelma oli kvasi-kokeellinen. Koe- ja vertailuryhmät valittiin demografisin perustein. Tutkimukseen valittiin asiakkaita riskikäyttäytymisen mittarin avulla. Ohjelmaa edeltävää riskikäyttäytymistä (frekvenssi ja kesto) ja muutosvalmiutta arviointiin lisäksi erityisen riskiarviointimittarin avulla kuuden edeltävän kuukauden osalta. Koehenkilöiden kullekin valmiustasolle oli räätälöity oman interventionensa. Esimerkiksi, kolmannessa vaiheessa oleva asiakas harjoitteli taitojen kehittämistä, esim. kuinka puhua seksipartnerille suojauksen tarpeellisuudesta. Tietoa kerättiin haastattelukehyksen avulla. Haastattelut nauhoitettiin. Interventiot toteutettiin kolmen kuukauden intervalleissa yhden vuoden aikana. Samasta kaupungista valitulle kontrolliryhmälle annettiin normaali palvelu, mm. informaatiota, puhtaita välineitä ja kondomeja.

Tutkimus tavoitti kaikkiaan 498 yksilöä, 246 koeryhmässä ja 252 vertailuryhmässä. Seurantaluvut olivat kuitenkin alhaiset, 15% koeryhmästä ja 13% vertailuryhmästä tavoitettiin useammin kuin kerran. Vaikka arviointitiimi oli pettynyt alhaiseen osallistumislukuun, se piti kuitenkin saavutuksena sitä, että onnistuttiin kehittämään metodi, jolla voitiin mitata interventiota ja käyttäytymisen muutosta intervention aikana. Intervention tuloksia ei artikkelissa vielä esitetä.

Tapaustutkimuksessa prosessivaikutuksina asiaan osalliset onnistuivat kehittämään valtaistavan prosessin avulla tieteellisesti hyväksyttävän arviointimallin. Arviointiprosessin institutionalisointi ja arviointimenettelyjen ylläpito onnistuttiin saavuttamaan. HIV -torjuntaohjelman henkilöstö onnistui artikuloimaan ohjelman tavoitteet, päämäärät ja tulosmittarit. He harjaantuivat tiedon keräämiseen ja kehittämään ohjelmien rahoitushakemuksia. Kirjoittajat toteavat kuitenkin, että arviointitaitojen kehittymistä ei voida suoraan pitää valtaistavan prosessin vaikutuksena, asian mittaaminen ei kuulunut pilot-tiarviointiin. Tapaustutkimus osoittaa lisäksi, kuinka valtaistava strategia voi auttaa ylittämään käyttöönoton ongelmia. Ohjelman henkilöstön ja asiakkaiden aktiivinen osallistuminen arvioinnin suunnitteluprosessiin vaikutti positiivisesti näiden motivaatioon ja sinnikkyyteen ratkaista käytännön tiedonkeruuseen liittyviä ongelmia. Ohjelman henkilöstö pysyi innostuneesti mukana projektissa ja tunnisti sen arvon, jonka arviointi voi kertoa ohjelmasta.

Arviointiprojektin tieteellistä luotettavuutta ja sisäistä validiutta pyrittiin ylläpitämään erilaisin toimenpitein. Esimerkiksi, kun kenttätöntekijöiden vaihtuminen herätti epäilyä interventioiden ja tiedonkeräämisen yhdenmukaisuudesta, arviointitiimi käynnisti jatkuvia harjoitussessioita valvoakseen interventioita ja tiedonkeruuta.

STEVENSON JOHN F., FLORIN PAUL, MILLS DANA SCOTT & ANDRADE MARCO 2002. BUILDING EVALUATION CAPACITY IN HUMAN SERVICE ORGANIZATIONS: A CASE STUDY. EVALUATION AND PROGRAM PLANNING 25 (3) 233–243

Kohde ja maa:

Kyseessä on tapaustutkimus kolmivuotisesta projektista tavoitteena parantaa 13 erillisrahoitusta saaneen paikallistoimiston evaluaatiokykyä 14 päih- teidenkäytön ehkäisyohjelmassa Rhode Islandilla.

Tavoite oli parantaa toimistojen evaluaatio-osaamista, mikä johtaisi tehok- kaampiin ohjelmiin ja tulostittareiden kehittelyyn. Ohjelmateoria korostui loogisen mallin kehittelyssä. Sisäisesti tuotetut selitykset ohjelman kausaali- sesta logiikasta nähtiin arvokkaina osallistuvassa ja voimaannuttavassa eva- luaatiossa. Evaluaation edellytyksiä oli sitoutunut hallinnollinen johto, tek- niset resurssit, taloudelliset resurssit ja organisatorinen rakenne, mikä mah- dollistaa evaluaation voimavarat. Osaamisen kapasiteetti on rakennettava myös organisaation, ei vain ohjelman tasolla.

Kohderyhmä: 14 paikallista hanketta, 13 paikallistoimistoa. Henkilökunnan kvalifikaatioita ei ole raportoitu.

Metodit/interventiot:

1. Perusteellinen tarvearviointi asiakirjojen pohjalta. Paikallistoimistojen johtajien ja henkilökunnan kanssa käydyt syvälliset keskustelut
2. Kolme malliesimerkkiä valittiin 14:sta evaluaatioehdotuksesta sen perus- teella, että ne lupasivat tuottaa kolme yleistä ohjelmakategoriaa (kouluun, vanhemmuustaitojen kehittämiseen tai keskeyttämistä/putoamista ehkäise- viin ohjelmiin). Näiden oli määrä palvella mallina muille.
3. Evaluaation tuki paikan päällä ja puhelimitse sisälsi aineiston teknisen analyysin tukea, resurssina kaksi psykologian jatko-opiskelijaa (30 tuntia viikossa).
4. Kolme workshopia paikallistoimistoille (toisen vuoden alussa) evaluaa- tioprosessin (suunnittelu, toimeenpano, analyysi/raportointi) mukaisesti.

Kolmantena vuotena painopiste siirrettiin yhteistyösuhteiden rakentamiseen samanlaisia projekteja toteuttavien toimistojen kesken. Interventiot olivat vuorovaikutuksellisia ja ne modifioitiin ja räätälöitiin yksittäisten toimisto- jen tarpeisiin. Tarvekartoitus ja yritys mitata muutosta evaluaatiokapasiteet- tin lisääntymisessä osoitti intervention vahvuuksia ja heikkouksia.

Seuranta-aika: kuusi kk

Arviointikriteerit

Arviointimitarit	Erinomaiset	Parantamisen varaa	Hyväksyttävät
Tavoitteet	Kuvailee ohjelman toimintoja, tavoitteet epämääräiset tai ei tavoiteltuja tuloksia	Tarjoaa selkeää ja tarkka tietoa kohde-ryhmästä ja mitattavat tavoitellut tulokset	Tarjoaa selvää ja tarkkaa tietoa kohdeesta ja tuloksista ja täsmentää sekä aikanäkökulman että tulosten suuruusluokan
Mittarit	Ei tulosmittareita tai vain osallistujien tyytyväisyysmittarit	Määrälliset tavoiteltuihin vaikutuksiin soveltuvat tulosmitarit	Standardoitut tavoiteltuihin vaikutuksiin liittyvät vaikuttavuusmittarit
Mittareiden osuvuus	Soveltumattomat mittarit, joko kulttuurisesti tai huomioivat vain muutamien tavoitellun tuloksen	Suurin osa mittareista soveltuu tavoiteltuihin vaikutuksiin	Vaikuttavuusmittarit luotu erityisesti tavoiteltujen vaikutusten ja kohde-ryhmän pohjalta
Design	Evaluaatioasetelmaa ei ole eritelty tai vain jälkikä-teismittareita (pre-post -asetelma)	Ennen-jälkeen -asetelma jossa mukana sosiaalisia indikaattoreita	Asetelma sisältää kontrolli- tai vertailuryhmän
Analyysi	Ei analyysiä evaluaatioaineiston pohjalta	Evaluaatioaineiston analyysi, jossa on tehty vertailuja mutta ei käytetty tilastollisia soveltuvia menetelmiä (t-testi, ANOVA)	Erityisiä vertailuja tehty ja tilastollisia menetelmiä käytetty

Prosessin kuvaus

1. vuosi: Kunkin organisaation evaluaatiokäytäntöjen kuvaus vahvuuksineen ja heikkouksineen kahden, itsenäisen toimijan (professori ja tohtoriopiskelija) 11 profiilulottuvuuden listaus kussakin toimistossa. Profiiliraportin palauttekeskustelu.
2. vuosi: Tarvearvioinnin pohjalta 25 osallistujalle 13 toimistosta toteutettiin workshopien sarja (12 tuntia jaettuna kolmeen neljän tunnin istuntoon). Ennen ja jälkeen -kyselyt kunkin workshopinosallistujille luottamuksesta evaluaation taitoihin, toimiston evaluaation tarvitsemaan osaamiseen ja suunnitelmiin tehdä evaluaatiota seuraavan puolen vuoden aikana. Palautteiden mukaan suurin positiivinen vaikutus oli workshoppeilla, joissa käsiteltiin eri-

tyisteemoja mutta luottamus putosi sen jälkeen. Analyysiteeman käsittelyn vaikutukset olivat lyhytkestoisimmat ja vaikutukset osallistujien luottamukseen määritellä prosessi- ja vaikutusevaluaatiota, kehittää looginen malli ja kirjoittaa tarkat tavoitteet olivat kaikkein vähäisimmät. Usko omaan kykyyn käsitellä evaluaatioasioita, löytää soveltuvat mittarit, tehdä tulostutkimus konsultin avulla kohosi toisessa istunnossa, mutta alkoi aleta kolmannen istunnon lopussa.

Toimistojen kapasiteetin muutoksen arviointi

Tarvearviointi laajennettiin koskemaan myös organisatorisia edellytyksiä. Näistä muodostui neljä kategoriaa:

- 1) Organisatoriset resurssit (toimiston johdon sitoutuminen, resurssit, osaava henkilöstö, evaluaatiotiimi, jolle on varattu aikaa)
- 2) Etukäteislaskelmat ja mittarit (ohjelman looginen malli, mitattavat prosessitavoitteet, mitattavat tulostavoitteet, valitut tavoitemittarit)
- 3) Aineiston keruu ja analyysi (aineiston keruun suunnitelma, aineiston keruu meneillään, aineisto tallennetaan ja äänitetään, aineiston analyysi suunnitellaan)
- 4) Hyödyntäminen (selkeä raportointisuunnitelma ja tulevien toimien suositukset).

Suurin lisäys (McNemar test of proportions) oli osiolla Selkeät evaluaatiiovastuut ja aika mikä nousi kolmesta kahdeksaan toimistoon. Henkilöstön osaamisen taso nousi merkittävästi. Etukäteislaskelmien ja mittareiden osalta saatiin parhaat tulokset kaikkien neljän osion osalta. Aineiston keruu ja analyysi -osiossa tapahtui muutoksia: aineiston keruusuunnitelmien osuus nousi kahdesta yhdeksään ja seurannassa seitsemään. Tämä tuki workshopien palautteita, jossa ei havaittu merkittävää lisääntymistä osallistujien itseluottamuksessa. Millään toimistolla ei ollut tulosten hyödyntämisuunnitelmaa. Teknisen avun vastaanottamisessa oli toimistojen kesken suuria eroja; jotkut käyttivät apua vain jonkun kerran kun taas toiset kaksin tai kolminkertaisesti ja tällä oli merkitystä. teknistä apua käyttäneet lisäsivät omaa kapasiteettiin.

Johtopäätökset:

Antaa tietoa siitä, millaista tutkimusapua paikalliset toimistot tarvitsevat. Tarvearviointi nosti esille teknisen avun tarpeen. Kolme workshopia rakensivat luottamusta vaatimattomasta merkittävään määrään, mutta luottamus vaihteli. Toimistot etenevät tutkimusasetelma-asioissa enemmän kuin analyysissä tai tulosten hyödyntämisessä. Vaikuttavuusarviointia ei vastustettu, mutta esteinä olivat resurssien puute (aika, tietokoneet ja software), taitojen puute ja henkilöstön näkemys, ettei heidän tehtävänsä ollut arvioida.

Yleisiä vaikutuksia oli vaikea tavoittaa kohderyhmien erojen vuoksi (etniset ryhmät). Joissain tapauksissa todelliset tavoitellut tulokset olivat muutoksia dysfunktionaalisisissa järjestelmissä, mikä oli vaikea mitata ja tuoda esille. Lisäksi toimistojen oli vaikea hyväksyä positivistinen kvantitatiivinen ote. Suurin ongelma oli organisatorisen vakauden puute, sillä henkilöstön vaihtuvuus oli korkea. Se, onko toimiston mahdollista toteuttaa itsearviointi,

riippuu mm. kapasiteetista palkata asiantuntemusta aineistonkäsittelyyn ja analyysiin. Pienten toimistojen kannattaisi olla laajemman verkoston osana.

Toimistot arvostivat mahdollisuutta osallistua. Kun teknistä apua annetaan, on vaarana tehdä työ toisen puolesta. Oppivan organisaation näkökulma vaatii huomiota tilivelvollisuuteen ja jatkuvaan laadun parantamiseen.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi:

Tutkimuksessa tavoite on kuvattu yleisesti, mutta interventiot ja mittaaminen hyvin. Intervention hyötyjen mittaaminen ja kuvaus on seurattavissa, mutta varsinaiset hyödyt jäävät hajanaisiksi kohdeprojektien variaation vuoksi.